

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Факультет української філології, культури і мистецтва

Кафедра української мови

**ПОЕТОНІМОСФЕРА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА
«ЧОРНЕ СОНЦЕ»**

Магістерська робота

студентки ПФМ-1-24-1.4з

Антоненко Тетяни Ігорівни

спеціальність 035 Філологія

освітня програма: 035.01.05 Прикладна філологія

Науковий керівник:

Вінтонів Тетяна Миколаївна,

кандидат філологічних наук,

доцент, доцент кафедри

української мови

Допущено до захисту:

завідувач кафедри української мови

Протокол засідання кафедри

української мови №13

«14» листопада 2025 р.

Цими підписами засвідчую
що подані на захист
рукопис та електронний
документ є ідентичні.

12.12.2025

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ	6
1.1 Історія вивчення онімного простору	6
1.2 Типологічні вияви онімів	9
1.3 Художній текст як середовище функціонування онімів	12
1.4. Позивні воїнів у науковій літературі	17
1.5. Реальний топонімікон у художніх текстах	21
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»	24
2.1 Творчість Василя Шкляра як об'єкт уваги літературної критики	24
2.2 Структурні вияви онімного простору твору	28
2.3 Індивідуально-авторські особливості онімного простору в романі «Чорне Сонце»	34
2.4. Антропонімікон роману «Чорне Сонце»	37
2.5. Лексико-семантичні вияви позивних у романі «Чорне Сонце»	49
2.6. Функції позивних у романі «Чорне Сонце».	64
2.7. Реальний топонімікон роману «Чорне Сонце»	67
Висновки до розділу 2	90
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

Онімний простір (поетонімосфера) художнього твору – це організована система власних імен (онімів), що функціонують у тексті. Це невід’ємний компонент для глибинного розуміння тексту та усвідомлення прихованих смислів. Саме пропріальна лексика в художньому творі відтворює середовище, умови подій або служить одним із ключових елементів достовірності оповіді. Оніми віддзеркалюють національну та регіональну особливість. Кожен онім у художньому творі є не випадковим і органічно пов’язаний між собою, ніби вплетений у сюжет автором. Система українських власних назв формувалася століттями і фіксує всі грані народного життя на різних історичних етапах. Оніми є цінним джерелом для вивчення мови, історії та матеріальної й духовної культури українського народу.

Літературно-художні антропоніми посідають важливе місце в структурі художнього твору, адже саме ім’я героя несе в собі значний характеристичний потенціал, закладений автором. Аналіз антропонімії у творах сучасних письменників дає змогу простежити індивідуально-стильові особливості використання власних назв персонажів, формування яких зумовлюють як естетичні, так і різні позамовні чинники. Імена героїв, наділені багатством стилістичних функцій та виражальними можливостями, становлять невід’ємну складову художнього тексту.

Л. Терещенко у своїй праці «Семантика, структура і стилістичні особливості чоловічого антропонімікону в романі Михайла Стельмаха «Правда і кривда» стверджує, що власні назви в художньому творі становлять особливу мовну одиницю, адже онім у літературному тексті виконує функцію складника стилістичної системи, містить емоційно-оцінний відтінок, викликає різноманітні асоціації та смислові зв’язки, а також змінюється залежно від тематики, стилю й контексту свого використання.

Українська літературна ономастика активно розвивається й постійно збагачується новими науковими напрацюваннями. Серед найвагоміших праць,

у яких висвітлено питання теорії та термінології цієї галузі, варто відзначити дослідження Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белея, М. Мельник, М. Торчинського, Н. Колесник та інших учених. Збірник статей «Літературна ономастика» за редакцією Ю. Карпенка став своєрідним дороговказом для всіх, хто вивчає літературні оніми. Вперше широко використав українські літературно-художні антропоніми у своїх наукових розвідках Л. Белей.

Традиція використання прізвищ у військовому середовищі сягає часів Запорозької Січі та національно-визвольних повстань. Вона послідовно розвивалася протягом історії України, зокрема під час громадянської війни (1917–1921 рр.) та в період діяльності ОУН та УПА. Сьогодні ця традиція продовжується у формі позивних серед військовослужбовців, ставши окремим видом власних назв. Роман Василя Шкляра «Чорне Сонце» є ілюстрацією активного застосування цих позивних і водночас слугує базою для ґрунтовного дослідження. Аналіз матеріалу роману дає змогу класифікувати позивні та вивчити особливості їхнього функціонування в повсякденному житті військових.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що сучасні позивні військовослужбовців становлять значний, але ще недостатньо вивчений пласт української антропонімії. Попри те, що такі найменування належать до категорії таємних імен, вони дедалі частіше потрапляють у засоби масової інформації та відображаються в художніх творах. Нині не існує повної класифікації цього типу антропонімів, а їхнє функціонування у військовому побуті залишається малодослідженим. Саме тому ця тема є відкритою для подальшого наукового осмислення. Водночас не менш важливим напрямом сучасної ономастики є дослідження інших різновидів онімів, зокрема топонімів, адже географічні назви в художньому тексті чи в реальному військовому дискурсі нерідко стають маркерами ідентичності, носіями історичної пам'яті та культурних смислів. На відміну від сучасних позивних, псевдоніми вояків Запорозької Січі, учасників національно-визвольних рухів та членів повстанських армій (зокрема ОУН і УПА) вже належно висвітлені в

наукових працях. Лексико-семантичні особливості та класифікацію псевдонімів ОУН і УПА досліджували Н. Павликівська та М. Лесюк. Аналізом псевдонімів учасників визвольних змагань ХХ століття й сучасних позивних військових Збройних сил України займалися В. Соприкіна, О. Маленко, Р. Яцків.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці нового підходу до класифікації та аналізу онімів, а саме такого виду власних назв, як позивні військовослужбовців. У роботі здійснено комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей позивних та їхнє функційне навантаження на матеріалі художнього твору, а саме - роману В. Шкляра «Чорне Сонце». Удосконалено знання про позивні як окремий вид власних назв, підкреслено їхню відмінність від загального поняття псевдонімів.

Мета роботи – комплексно проаналізувати онімний простір повісті Василя Шкляра «Чорне Сонце».

Об'єктом вивчення є всі власні назви художнього твору Василя Шкляра «Чорне Сонце».

Предметом вивчення в роботі є лексико-семантичний потенціал позивних українських військових, а також специфіка їхнього функціонування в тексті твору.

Фактичний матеріал дослідження становлять власні назви: антропоніми включають 176 найменувань, із них 134 – назви на позначення позивних, 46 – найменування топонімів; твір містить й інші оніми, зокрема: хрононіми, міфоніми, теоніми, ергоніми, порейоніми, зооніми, агіоніми, хрематоніми, ідеоніми, прагматоніми, музиконіми (зафіксовано близько 35 лексем).

Джерельною базою для дослідження є роман Василя Шкляра «Чорне Сонце». Відповідно до визначеної мети плануємо розв'язання **таких завдань**:

- дослідити тематичні групи власних назв у творі «Чорне Сонце»;
- розглянути ступінь відповідності семантичної сфери антропоетонімів і топопоетонімів, вживаних у творі, семантиці співвідносних одиниць

реального ономастикону; і з'ясувати чинники впливу онімогенезу на поетонімогенез;

- проаналізувати антропоніми, зокрема позивні, а саме: розкрити мотиви творення позивних військовослужбовців, описати особливості функціонування позивних у романі; проаналізувати реальні топоніми, які використовує автор у художньому тексті; простежити критерії відбору автором онімних одиниць; виявити специфіку функціонування власних назв в аналізованому творі.

У роботі послуговуємося такими загальнонауковими **методами дослідження** як метод системного аналізу, описовий метод, контекстуально-інтерпретаційний метод, метод дистрибутивного аналізу. В основу кваліфікаційної роботи покладено описовий метод, який слугує для характеристики лексичної бази створення позивних та класифікації мотивів їхнього виникнення. Для визначення лексичного значення твірних слів досліджуваних найменувань використано компонентний аналіз (як різновид структурного методу). З метою вивчення особливостей функціонування позивних у романі застосовано контекстуально-інтерпретаційний аналіз (функційний метод). Кількісна характеристика зібраного матеріалу забезпечена за допомогою методу кількісних підрахунків.

Теоретична значущість роботи полягає в збагаченні українського ономастикону завдяки використанню проаналізованих лексико-семантичних особливостей позивних, топонімів-ойконімів та інших онімів. Крім того, розгляд функційного навантаження цих онімів у романі робить внесок у загальне вивчення основних функцій власних назв у художніх творах.

Практична цінність дослідження визначувана широкими можливостями застосування його результатів у навчальному процесі, зокрема в курсі української ономастики; під час укладання лексикографічних праць (наприклад, відповідних словників власних імен); у подальших компаративних (зіставних) та поглиблених дослідженнях функцій власних назв у художньому дискурсі.

Результати нашого дослідження апробовані на Х Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених «Актуальні проблеми літературознавства і мовознавства» (Київ, 2025) та у журналі «Молодий дослідник».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У вступі окреслено мету та завдання дослідження, обґрунтовано його актуальність, а також визначено теоретичне й практичне значення роботи.

У розділі 1 «Теоретичні основи дослідження онімного простору» з'ясовано, що українська літературна ономастика є молодю галуззю лінгвістики, яка динамічно розвивається. Оніми виконують не лише номінативну, а й символічну, емоційну та оцінну функції, формуючи цілісний художній простір тексту. Особливу увагу приділено антропонімам, зокрема позивним, топонімам, що відтворюють національний колорит, соціально-культурне тло й авторський світогляд.

У розділі 2 «Онімний простір роману Василя Шкляра «Чорне Сонце» проаналізовано твір Василя Шкляра «Чорне Сонце» як зразок сучасної української мілітарної прози, що поєднує документальність, емоційність і глибокий національний зміст. Досліджено онімний простір твору, у якому домінують антропоніми та позивні, що розкривають характер, світогляд і моральні цінності бійців, а також топоніми, які забезпечують історичну достовірність і просторову конкретику подій. З'ясовано, що через власні назви автор формує багаторівневу художню модель сучасної війни, утверджуючи ідеї честі, гідності та національної самосвідомості.

У висновках результати виконання роботи подані узагальнено.

Список використаної літератури складається з 67 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ

1.1 Історія вивчення онімного простору

Дослідження онімного простору художнього твору є важливою умовою глибокого аналізу тексту та виявлення його прихованих смислів. Власні назви в літературі виступають особливими мовними одиницями, адже виконують роль елементів стилістичної системи, наділених емоційно-оцінним, асоціативним і смисловим забарвленням. Їхнє функціонування змінюється залежно від тематики, стилю та контексту твору.

Власна назва постає універсальною лексичною категорією, що сприяє розкриттю авторського світогляду, формуванню художніх образів і відтворенню їхніх дій. Онім є багатогранним компонентом тексту, здатним реалізовувати різні функції відповідно до жанру, авторського задуму та читацького сприйняття. Мовлення художнього твору має специфічне ономастичне наповнення, аналіз якого є необхідним для усвідомлення ролі власних назв у літературному контексті.

Онімна лексика посідає важливе місце у структурі художнього тексту, адже саме вона відображає національну своєрідність і регіональні особливості мовного простору. У системі українських власних назв, що формувалася протягом століть, закарбовано всі аспекти життя народу на різних етапах його історичного розвитку. Тому оніми становлять неймовірно цінне джерело для вивчення мови, історії, а також матеріальної й духовної культури українців. Літературно-художні антропоніми є невід'ємним компонентом художнього твору, оскільки в імені героя автор зосереджує глибокий характеристичний зміст. Аналіз антропонімії в романах сучасних письменників дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості використання власних назв, на формування яких впливають не лише естетичні, а й позамовні (екстралінгвальні) чинники. Імена персонажів, наділені виразним

стилістичним потенціалом і широкими художніми можливостями, виступають органічною складовою літературно-художнього тексту.

Українська літературна ономастика нині перебуває на етапі активного розвитку. Вагомий теоретичний і термінологічний фундамент цієї науки заклали такі дослідники, як Ю. Карпенко, О. Карпенко, Л. Белей, М. Мельник, М. Торчинський, Н. Колесник та інші. Важливою віхою у становленні наряду став збірник статей Ю. Карпенка «Літературна ономастика», який сьогодні є базовим джерелом для науковців, що вивчають художні оніми. Особливий внесок у розвиток української літературно-художньої антропонімії зробив Л. Белей, який першим широко залучив матеріал українських антропонімів до власних досліджень. У докторській дисертації «Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст.» (1997) та монографіях «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст.» (1995) і «Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії» (2002) учений не лише довів потребу системного вивчення антропонімії пострадянської доби, а й окреслив основні тенденції її розвитку, спираючись на значний фактичний матеріал. Суттєвий внесок у дослідження онімного простору зробив М. Торчинський, автор монографій «Структура онімного простору української мови» (2008) та «Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв» (2009). У цих працях науковець узагальнив класифікації власних назв, подані різними авторами, та докладно описав їхні функційні й стилістичні особливості, зокрема ті, що проявляються у художньому стилі. Дослідження функційно-стилістичних характеристик літературно-художніх антропонімів у творчості українських письменників здійснили Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Т. Вінтонів, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та інші науковці. [9].

Ономастичний простір художніх творів став об'єктом численних досліджень як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, питання онімної

номінації персонажів у художньому тексті розглядали такі українські лінгвісти, як Л. Белей, А. Вегеш, Т. Гриценко, Ю. Карпенко, Л. Кричун, Т. Крупеньова, Г. Лукаш, М. Мельник, Т. Наумова, Л. Шестопалова та інші. У центрі їхніх наукових пошуків були твори класиків української літератури: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Бориса Грінченка, Володимира Винниченка, Миколи Хвильового, Олесь Гончара, Павла Загребельного, Ліни Костенко та інших митців. Крім того, значну увагу приділено аналізу літературно-художньої антропонімії у творчості В. Дрозда, П. Куліша, Я. Славутича, Г. Тютюнника, Ю. Яновського та багатьох інших авторів.

Важливий внесок у становлення української антропонімії здійснив Іван Франко, автор праці «Причинки до української ономастики» [51]. Поряд із дослідженнями І. Франка варто згадати й В. Сімовича, який сформував теоретико-методологічні засади вивчення псевдонімів. У праці «Українські прізвища з хресних імен» (1933) він розглянув особливості творення прізвищ від чоловічих і жіночих хресних імен, а також від їхніх зменшених і згрубілих варіантів. У 1966 році В. Німчук у праці «Українська ономастична термінологія» запропонував класифікацію антропонімів за їхньою структурою. Учений виокремив прості (одноосновні), складні (дво- або багатоосновні) та складені антропоніми, до яких відніс словосполучення й речення. Принципи цієї структурної класифікації згодом були використані Т. Мілевським і Р. Керстою. У своїх дослідженнях вони застосували поділ антропонімів за кількістю основ, виділяючи однойменні, дво- та трийменні, а також однокленні, двокленні й тричленні найменування. Однак за критерієм одно- чи багатойменності науковці характеризували не окремі антропоніми, а антропонімну систему загалом, беручи до уваги її діахронічний розвиток [52 с. 79]. При цьому головним критерієм структурного поділу залишалася кількість складових елементів у самому імені [44].

1.2 Типологійні вияви онімів

Теорія художньої мови в сучасній лінгвістиці має значну кількість ґрунтовних досліджень. Науковці приділяють увагу закономірностям побудови та сприйняття текстових структур, а також комплексному аналізу художнього тексту й особливостям його організації. Досліджуючи специфіку художнього слова, варто підкреслити, що воно має складну багаторівневу природу: поєднує індивідуальний авторський стиль, емоційно-образну наповненість і взаємодію різних смислових планів. Художнє висловлювання не обмежується лише авторським баченням, воно відкрите до інтерпретації, передбачає діалог між автором, текстом і читачем, завдяки чому розкривається його багатозначність і стилістична глибина. [34].

Ф. Шлегель зазначав, що *«у справжній прозі всі слова мають бути підкресленими»* [34]. Це твердження стосується художнього мовлення загалом, адже кожен його елемент несе додаткове смислове навантаження. Однією з основних рис художнього слова є конотативність, тобто здатність породжувати широку палітру асоціацій, зумовлену багатозначністю смислів. Завдяки цим асоціативним зв'язкам художнє слово набуває більшої змістової насиченості, а отже, прагне до універсальності й всеохопності, що зумовлюється «згустком» його семантики [32, с. 334].

У творчості кожного митця наявні частинки, які забезпечують єдність його стилю та надають мові унікальності, формуючи його індивідуальний світогляд. Оними посідають серед цих елементів ключове місце. Крім того, кожна національна мова містить свої постійні елементи, що зберігають національний досвід, традиції та культурні здобутки. Ці елементи виступають як ключові імена національної культури. Особливе значення мають ті власні назви, які працюють як умовні сигнали чи «рефлекторні дуги»: вони слугують натяком, що миттєво активізує в свідомості слухача/читача ціле явище та відповідні асоціації. Завдяки цій двоплановості (буквальне значення + асоціативне поле) такі слова-символи стимулюють рефлексії, сприяють формуванню підтексту та залучають читача до активного декодування

художнього твору. Такі власні назви-міфи та власні назви-символи активно використовуються митцями і засвоюються на рівні когнітивної та мовної свідомості.

Категорія власних назв, яка є предметом дослідження літературної ономастики, займає важливе місце в лексиці художнього твору завдяки своєму семантичному та стилістичному навантаженню, а також частоті вживання. Літературна ономастика унікально перетинається з вивченням художнього тексту як з точки зору літературознавства, так і лінгвістики, адже імена та назви є невід'ємною частиною форми твору, елементами стилю автора та одним із засобів створення художнього образу.

Структура та склад онімного простору є однією з ознак ідіостилу письменника. Як зауважує О. Карпенко, під час створення художнього твору автор формує свій онімний простір, створює систему власних назв, яка має бути збалансованою, відповідати загальній концепції тексту та прагматично орієнтованою на читача [21, с. 17]. У лінгвостилістичному аналізі власних назв у художньому тексті варто детально розглядати їхні синтаксичні позиції. Ці позиції поділяють на надтекстові (скажімо, назва твору чи посвята) та ті, що перебувають безпосередньо в тексті. В основі значення власної назви в художньому тексті лежить сукупність інформації, що охоплює мовну (лінгвістичну), мовленнєву (контекстуальну) та енциклопедичну (позамовну, екстралінгвальну) складові. З них енциклопедична інформація є найбільш вагомою, оскільки вона передає культурно-історичні, естетичні, моральні та соціально-оцінні компоненти змісту.

Оніми є багатофункціональними: крім основної мовної функції, вони активно виконують низку додаткових ролей. Ці ролі охоплюють характеристичну, темпоральну, локальну, ідеологічну, культурно-історичну, емоційно- та соціально-оцінну, естетичну, алюзивну, символічну, експресивну функції та інші. Можемо зазначити на прикладі антропонімів, коли власні назви створюють певне поле, відіграючи конструктивну роль у передачі стосунків людей, відтінків, офіційності, вказівки на вік та суміжних

характеристик. У художніх творах власні імена використовують у широкому спектрі форм – від офіційних (прізвище, ім'я, по батькові) до буденних і пестливих. Така різноманітність надає багатий матеріал для ономастичних досліджень в українському мовознавстві, дозволяючи вивчати функціонування, мету, ситуації вживання, способи творення та структуру цих назв. Власні імена, потрапляючи в художній контекст, поступово наповнюються додатковими сенсами, які включають усі риси персонажа, надані йому автором. Цей процес зумовлює необхідність вивчення функцій літературно-художніх антропонімів. За класифікацією науковців, власні імена в літературі здатні виконувати десятки функцій, які можна об'єднати в три основні групи: інформативні, експресивні та текстотвірні. Головним принципом створення онімного простору художнього твору, за Ю. Карпенком, є положення: «У творі і на твір повинні діяти всі власні імена» [21].

Власні назви є невіддільною та важливою частиною структури будь-якого художнього твору. У процесі ономатворчості письменник має свободу у виборі імен для своїх персонажів, проте він мусить дотримуватися чинних норм реальної ономастики, для того щоб відтворити події, атмосферу твору, оскільки саме на них ґрунтується літературна ономастика.

1.3 Художній текст як середовище функціонування онімів

Активне та систематичне вивчення власних назв розпочалося в середині ХХ століття, тоді як літературна ономастика привернула особливу увагу

дослідників наприкінці цього періоду. Саме в цей час наукове визнання здобули праці В. Михайлова, Л. Колоколової, Р. Таїч, а також дисертаційні праці представників Одеської ономастичної школи, яка традиційно зосереджувала увагу на літературній онімії. Серед них варто виокремити роботи Е. Боева, І. Мариненко, С. Мисик, С. Нагачевська, І. Черновалюк, а також учені, що належать до Донецької ономастичної школи. У цих дослідженнях окреслено теоретичні засади літературної ономастики, розроблено методологічні підходи до її аналізу та посилено інтерес до цього напрямку. Водночас, як зауважують Ю. Карпенко та М. Мельник, українська літературна онімія тривалий час залишалася недостатньо дослідженою [22, с. 9].

Важливість вивчення онімів у художньому тексті підтверджена значним доробком, зокрема фундаментальними працями українських науковців (Л. Белей, Ю. Карпенко та ін.). Вони не лише глибоко розробили теорію літературної ономастики, а й продемонстрували на прикладах української літератури особливості функціонування власних назв як важливий інструмент побудови тексту та втілення авторських ідей. Загалом, власні назви є мовною універсалією, поширеною практично у всіх мовах світу, відомою з давніх-давен і спільною за основними характеристиками.

Попри те, що дослідження ролі власних назв (онімів) у художньому тексті має невелику історію, на початку ХХІ століття воно стає все більш популярним серед науковців. Літературна ономастика є одним із напрямів лінгвоукраїністики і, як правило, запозичує її терміни, додаючи до них означення «літературний». Навіть будучи міжнародно визнаним, термін «літературна ономастика» досі має конкурентів: «поетична ономастика» та «стилістична ономастика». Деякі вчені, як-от Л. Белей, навіть пропонують специфікувати його як «літературно-художня ономастика».

Щодо сутності поняття, науковці пропонують різні визначення. Для Ю. Карпенка – це «суб'єктивне відтворення» реальності та авторська «гра» з правилами вживання онімів у мові. Т. Немировська розуміє літературну

ономастику як частину цілісної художньої системи твору, засіб художнього моделювання світу через іменування, що охоплює всі власні назви (всіх класів і розрядів), вживані автором. В українській науці термін «літературна ономастика» вважають найбільш прийнятним, оскільки він легко інтегрується в міжнародну термінологію. Літературна ономастика є вторинною щодо загальнонародної (реальної) ономастики: вона формується на її основі та використовує чинні мовні ономастичні норми. На відміну від реальної ономастики, яка зумовлена історичним розвитком, літературна ономастика залежить від творчої волі автора і визначається його художнім задумом, а також жанром, напрямком і стилем твору [34]. Наразі в науці не існує єдиного загальноприйнятого терміну для позначення розділу ономастики, що досліджує власні назви в художній літературі.

Український лінгвіст Л. Белей запропонував власну концепцію стилістичних функцій онімії, зосереджену на літературно-художній антропонімії. Учений виокремив чотири основні групи літературних антропонімів: нейтральні, характеристичні, дейктичні та ідеологічні [5, с. 8-10]. На його думку, до першої групи належать імена, позбавлені додаткових конотацій, тоді як характеристичні антропоніми, відповідно до їх провідного функціонального окрасу, поділяють на чотири підгрупи:

- національно (або регіонально) значущі оніми - це власні назви, що створюють необхідний для автора національний колорит твору й часто мають додаткові смислові відтінки чи конотації;

- хронологічно значущі оніми допомагають визначити часові рамки зображуваних подій, локалізуючи твір у певному історичному періоді; цей тип власних назв особливо важливий для історичної тематики;

- соціально марковані антропоніми відображають соціальний статус персонажів, їхнє походження (міське чи сільське), професію та інші ознаки суспільного становища;

- характеристично-оцінні оніми використовують для емоційно-експресивної характеристики. Л. Белей розподіляє їх на:

- *експресивно-оцінні*, у яких головним є вияв оцінки чи емоційності різного ступеня інтенсивності (вирізняють понад десять таких рівнів);
- *інформаційно-оцінні*, де оцінка розкривається через внутрішню форму оніма - його твірну основу, а не за допомогою суфікса, як у попередньому типі.

Дві останні групи літературних антропонімів, виокремлені Л. Белеєм, поступаються попереднім за своєю значущістю, адже мають обмежене застосування та вужчі функціональні можливості. Дейктична функція полягає у вказівці літературного оніма на реальний прообраз персонажа або його протонім. Ідеологічну функцію власних назв дослідник пов'язує передусім із грубим втручанням панівної більшовицької ідеології у духовне життя нації [5, с. 12]. В інших працях із літературної ономастики трапляються й альтернативні класифікації поетонімів. Проте вони не суперечать одна одній за суттю, а лише по-різному акцентують увагу на стилістичному навантаженні власних назв у художньому тексті. Варто зауважити, що подібні класифікації завжди мають певну умовність, адже в текстах високої художності оніми зазвичай поєднують кілька функцій водночас - для них природна поліфункціональність [3, с. 15–16]. Особливо важливо, що більшість досліджень із літературної ономастики зосереджена саме на антропонімах, оскільки вони є найсуттєвішою групою власних назв у художньому творі. Адже література, передусім, змальовує людей і суспільство, а персонажів автор неминуче мусить якось називати. Навіть у байках, де діють, наприклад, Вовк і Ягня, під образом тварин приховано людські риси та типажі [2, с. 36].

Проте, крім антропонімів, існують й інші класи власних назв. До них належать: топоніми - географічні назви; астроніми - назви небесних тіл; теоніми - імена божеств; зооніми - клички тварин. Крім того, виокремлюють ще кілька різновидів: ергоніми - назви об'єднань людей за різними ознаками, хрононіми - власні назви історичних подій або часових періодів, хрематоніми - найменування матеріальних об'єктів та ідеоніми - назви витворів духовної культури, передусім художніх і літературних творів.

Жоден літературний твір неможливо уявити без персонажів, які мають власні імена або позначені автором за допомогою апелятивів, а також без назв місць, де розгортаються події. Хоча перші художні тексти з'явилися ще тисячоліття тому, системне вивчення ролі власних назв у них почалося відносно недавно. Сьогодні ж аналіз функціонування власних назв є невід'ємною складовою дослідження мовної структури художнього твору.

Застосовуючи власні назви, автор підкреслює індивідуальні риси персонажа або виокремлює характерні особливості певного місця. В. Михайлов слушно зазначає: *«входячи в той чи той структурно-змістовний, мовленнєво-композиційний, тематичний контекст, власні імена різнобічно сприяють формуванню образної структури твору, реалізації конкретного художнього завдання: характеристиці персонажів, створенню образу автора, вираженню ідейної позиції письменника»* [10, с. 62].

Онімія у художньому творі є складним і багатогранним явищем. Від уміння автора добирати власні назви відповідно до контексту та жанрових особливостей твору значною мірою залежить сприйняття тексту читачем. Оскільки семантичний потенціал онімів практично невичерпний, письменникові насамперед важливо усвідомити цю глибину й уміло передати її через відповідні контексти, використовуючи точне й продумане словесне оточення [9, с. 39]. Як слушно зауважує Т. Гриценко, *«...вибір власних назв та їхній органічний зв'язок із цілісністю художнього твору іноді вважають мірилом майстерності письменницького слова»* [5, с. 93]. На думку відомого українського мовознавця Ю. Карпенка, особливості онімії зумовлюються індивідуальністю автора, мотивами його творчості, а також нормами часу, місця й соціального середовища [3, с. 22]. Отже, з упевненістю можна зазначити, що ономастикон художнього твору можна розглядати як один із ключових засобів відображення індивідуально-авторської картини світу.

Оніми, що належать до одного художнього твору як цілісного естетичного об'єкта, формують систему - замкнений ономастичний комплекс,

усі елементи якого взаємопов'язані й спрямовані на реалізацію авторського задуму. Стилiстичне навантаження онiма визначається спiвтворчiстю письменника, який акцентує певнi елементи вiдповiдно до власної iдеї, та читача, здатного iнтерпретувати пiдтекст, спираючись на свiй досвiд i фоновi знання. У лiтературних онiмах провiдну роль вiдiграє когнiтивний аспект, що вiдображає пiзнавальну дiяльнiсть автора. Такий пiдхiд передбачає виявлення аксiологiчної природи онiма, завдяки чому письменник виокремлює суб'єктивно або об'єктивно значущi риси персонажiв i географiчних об'єктiв, вербалiзуючи їх як частину знання про навколишнiй свiт.

1.4. Позивнi воїни в науковiй лiтературi

У нашому сьогоденнi серед численних антропонiмiв особливий iнтерес мовознавцiв викликають псевдонiми. Значна кiлькiсть цих найменувань набула поширення в наш час, що є прямим наслiдком вiйськових подiй на Сходi України. Деякi дослiдники вважають, що «псевдонiм», «псевдо» i «позивний» можна розглядати як синонiми, адже всi вони слугують однiй метi: приховати справжню особистiсть.

Вивчення псевдонiмiв розпочалося ще в епоху Вiдродження. Уже в 1669 році у Лейпцигу вийшов друком трактат Ф. Гейслера, присвячений iменам

анонімних авторів. Через кілька років, у 1674 році, юрист В. Плакцій з Гамбурга створив перший значний збірник псевдонімів та анонімних авторів. Згодом цю роботу розширено до 10 тисяч прикладів.

Псевдонім - це неофіційна конотативна назва особи, яка відображає певні риси людини, несе інформаційне та емоційне навантаження й відома обмеженому колу людей. Без детального аналізу псевдонімів неможливо повноцінно висвітлити історію громадської думки народу та проникнути в усі нюанси суспільного руху конкретної епохи. Якщо сьогодні науковці та ентузіасти вже зібрали, систематизували та опрацювали псевдоніми учасників визвольних змагань українського народу 40–50-х років XX століття, то дослідження новітніх позивних військовослужбовців Збройних сил України та власних назв, які стали новітніми для нашого непростого часу, є однією з перших спроб у цьому напрямі.

Псевдоніми є особливими, небуденними лексемами. Як правило, це значущі найменування, що зберігають первинну мотивацію та внутрішню семантику. Оскільки вони часто є свідомим вибором особи, більшість псевдонімів виступають і формою самооцінки. У порівнянні з іншими власними назвами, псевдоніми пропонують багатий матеріал для дослідження національних особливостей мислення українського народу. Вони мають викликати підвищений інтерес не тільки у лінгвістів, але й у фахівців з літератури, психології, соціології та історії.

Через численні воєнні події на Сході України мовознавці почали досліджувати позивні воїнів АТО. Варті уваги праці таких науковців як Л. Підкуймухи «Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу», Н. Шульської «Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ» [58], Р. Яцків «Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань - позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі» [60]. Такі науковці, як Г. Аркушин, О. Антонюк, Б. Близнюк, Р. Осташ, Н. Шульська, вивчають прізвища в різних аспектах та виявах [44].

З плином часу і під впливом соціально-політичних подій, зокрема війни на Сході України, зростає увага до іменування військових. Це ставить перед лінгвістикою важливі завдання: визначити статус позивних - чи це форма прізвища/псевдоніма, чи ж окремий клас антропонімів; і який саме термін найбільш доцільно застосовувати до цих неофіційних військових імен. Наразі немає єдиної думки з приводу військових позивних.

Візьмемо до прикладу науковицю Н. Павликівську, яка, досліджуючи в дисертаційній праці неофіційні назви членів Організації українських націоналістів (ОУН) та вояків Української повстанської армії (УПА), використовує термін псевдонім [36], мовознавець М. Торчинський вводить уточнюючий термін як міліті-псевдонім [47, с. 146 -150], Н. Шульська в своїй статті «Неофіційна антропонімія соціально небезпечних груп людей у кризовому медійному дискурсі» послуговується терміном позивний, щодо праці «Неофіційні антропоніми терористів в українських масмедіа» прирівнює його до прізвища [57]. Л. Підкуймуха в своїй роботі «Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу» наголошує, що терміни псевдонім, псевдо та позивний дійсно мають спільну функцію приховування, а, отже, можуть вважатися рівнозначними [37, с. 138]. З огляду на викладені пропозиції, терміни «прізвище», «псевдонім» та «позивний» часто сприймаються як тотожні.

Поняття «псевдонім» та «позивний» є неофіційними назвами людей, тобто другорядними, їх функція полягає в тому, щоб приховати справжнє ім'я. Окрім зазначеного, вони також виконують функції номінації (називання) або ж ідентифікації. Термін псевдонім використовують більше для позначення осіб зі сфери журналістики, письменництва, громадсько-політичних діячів, зірок, на відміну від терміну позивний, який здебільшого належить лише до військової сфери. У сучасних мовознавчих енциклопедіях та словниках терміну позивний немає. СУМ дає таке визначення: «Позивний — це 1) який служить для того, щоб привернути увагу до чого-небудь (позивна мелодія);

2) у знач. іменника, позивні/ позивний — це умовні сигнали для розпізнавання радіостанції, судна, військової частини тощо (4).

Р. Яцків у своїй праці «Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань — позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі» послуговується двома термінами. Дослідниця називає неофіційні власні назви воїнів визвольних змагань 40-50-х років XX століття псевдонімами, а нові назви сучасних військових — позивними [60].

У праці «Псевдонімікон» В. Соприкіною та О. Маленко пропонують такий поділ назв військових:

- прізвиська (виникли в мирний час, нівелюють ієрархію, головною функцією є ідентифікаційна);
- позивні\військові псевдоніми (виникли під час воєнних дій, не нівелюють ієрархію, головною функцією є приховування справжнього імені) [44, с. 32].

Аналіз сучасної лінгвістичної літератури (енциклопедій та словників) показав, що термін «позивний» у значенні «неофіційне ім'я військовослужбовця» ще не закріплений у науковому обігу. Замість нього мовознавці використовують «псевдонім», «міліті-псевдонім» або «прізвисько». На основі порівняння спільних та відмінних рис неофіційних військових найменувань із прізвиськами та псевдонімами ми пропонуємо розмежувати їх на: *армійські прізвиська* (застосовуються солдатами одного рангу під час строкової служби у мирний час) та *позивні/військові псевдоніми* (використовуються для конспіративної комунікації під час спецоперацій).

Л. Кравченко в своїй праці «Лексична база позивних українських бійців-учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р.» аналізує різноманітність позивних українських солдатів, зазначаючи, що у вітчизняній ономастиці, праці, присвячені позивним, відсутні, натомість поняття «позивний» стосується технічної або військової сфери і, найменше, суспільної чи лінгвістичної. «У словнику слово позивний - тлумачиться так: «1. Який служить для привернення уваги до чого-н. П. сигнал. 2. ім. позивні, их, мн.

(одн. позивний, ого, ч). Умовні сигнали для розпізнання радіостанції, військової частини і т. ін. П. радіостанції; Прийняти п.» . Ні в першому, ні в другому значенні слово позивний не відповідає онімній одиниці, яку ми розглядаємо, хоча з обома цими значеннями вона має певні спільні семи, здебільшого з іменником. Якщо ж до поняття позивний підійти з погляду ономаста і врахувати функціональне й ономасіологічне навантаження таких антропонімів, то, поза сумнівом, можемо поняття позивний співвіднести з терміном псевдонім, а також із терміном індивідуальне прізвисько. Із індивідуальними прізвиськами позивні частково збігаються у функціональному аспекті, за лексичною базою, структурою та мають подібні мотиви номінації, а з псевдонімами мають однакові причини і спосіб виникнення, а саме: виникають вони, щоб особа могла приховати своє справжнє іменування і разом з тим дуже часто показати своє світоглядне кредо, можуть бути самоназвами або надаватися з боку оточення» [29, с. 225].

Н. Павликівська провела ґрунтовне дослідження українських псевдонімів (з урахуванням напрацювань П. Чучки), запропонувавши їх найповніше визначення. Вона також окреслила низку ознак, які здебільшого стосуються і позивних. Серед цих ознак: вторинність і конотативність назви, що дозволяє їй виконувати додаткові оцінну, символічну та естетичну функції.

1.5. Реальний топонімікон у художніх текстах

Сьогодні значення топоніміки як науки важко переоцінити. В умовах глобалізації знання про навколишній світ, уміння орієнтуватися на місцевості та базові уявлення про географію планети є необхідними для сучасної людини. Як розділ ономастики, топоніміка досліджує не лише історію походження географічних назв, а й особливості їхньої вимови, написання, еволюції та сучасного функціонування. Топоніми допомагають людині орієнтуватися не лише у просторі, а й у культурному контексті, займаючи важливе місце в мовній системі. Одне з головних завдань цієї науки - унормування назв

географічних об'єктів, тобто закріплення за ними певного найменування та забезпечення його послідовного використання в усіх мовах.

Майже всі географічні об'єкти - гори й рівнини, моря й океани, острови й півострови, річки, озера, населені пункти та ліси мають власні назви. Наука, що досліджує ці назви, називається топонімікою (від грец. *Topos* - «місце», «місцевість» і *ονυα* - «ім'я») [59, с. 3]. Топоніміка є складовою частиною ономастики - розділу мовознавства, який вивчає власні назви. Крім того, існує термін топонімія, що означає сукупність географічних назв певної місцевості або території. Сучасна ономастика постійно розвивається та не втрачає інтерес до змісту, структури та функціонально-стилістичних характеристик географічних назв, що побутують в художньому тексті. Це явище є цілком зрозумілим, Ю. Карпенко стверджує, що «не існує більш вдячного мовного матеріалу для художньо-стилістичного використання, ніж власні назви» [25, с. 61]. Літературно-художня топоніміка славиться багатьма працями. Зокрема, дослідженню топонімікону присвячували свої роботи такі науковці як Ю. Карпенко, І. Маруніч, К. Ірісханова; підготували конкретні дослідження українських художніх творів Ю. Карпенко, Г. Лукаш та ін. Функційно-стилістичні особливості літературно-художніх антропонімів у творчості українських письменників стали предметом наукових розвідок Е. Боевої, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, Т. Крупеньової, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздри-Шепітко, А. Соколової, Г. Шотової-Ніколенко та інших дослідників. Останні праці фокусуються на аналізі типів топонімічної лексики в художньому тексті, а також її структурних та стилістичних (конотативних) особливостей.

Топоніми посідають важливе місце посеред власних назв художнього твору. Саме топоніми, дотримуючись загальних закономірностей художнього тексту, відзначаються високою експресивністю та стилістичною насиченістю й формують його просторовий аспект (топос). Серед топонімів, які найбільш уживані в поетичних текстах другої половини XX століття, виділяємо такі: хороніми (власні назви територій), гідроніми (власні назви водних об'єктів),

ойконіми (власні назви населених пунктів), ороніми (власні назви гір, гірських масивів, пагорбів, височин), урбаноніми (власні назви внутрішньоміських об'єктів).

Висновки до розділу 1

У першому розділі з'ясовано, що українська літературна ономастика - це молода, проте динамічно розвинена галузь лінгвістики, яка активно збагачується новими науковими підходами та термінологічними уточненнями. Дослідження вчених (Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белея, М. Торчинського, Н. Колесник, М. Мельник та ін.) засвідчують, що онім є важливою одиницею мови художнього твору, здатною не лише виконувати номінативну функцію, а й бути носієм глибоких смислів, емоційних та символічних конотацій.

Власні назви в художньому тексті формують цілісний онімний простір, який відображає авторський світогляд, національні традиції та культурну пам'ять. У процесі ономатворчості письменник, дотримуючись реалій мовної системи, водночас використовує оніми як засіб художнього моделювання дійсності, створюючи ідейно-емоційний фон твору.

У ході аналізу з'ясовано, що ономастичний простір художнього тексту охоплює різні типи власних назв - антропоніми, топоніми, ойконіми, ороніми, гідроніми, теоніми, ергоніми, хремадоніми, ідеоніми, хрононіми тощо. Кожен із цих розрядів відіграє власну функціональну роль, допомагаючи відтворити соціально-історичне, культурне й психологічне тло твору. Особливе місце посідають топоніми, які формують просторову структуру тексту, надаючи йому географічної конкретики й художньої достовірності.

Окрему увагу приділено вивченню позивних і псевдонімів, що мають спільні риси: вторинність, конотативність, символічність та виконання ідентифікаційної, оцінної й естетичної функцій. Вони відображають індивідуальні та психологічні особливості персонажа, а також соціальні умови у яких формується його образ.

Отже, онімний простір художнього твору - це складна система власних назв, що виступає важливим складником поетики тексту, засобом творення його ідейно-художнього змісту та національно-культурного колориту. Розуміння принципів його побудови є необхідним етапом у дослідженні творчої індивідуальності письменника та специфіки його мовного світу.

РОЗДІЛ 2.

ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»

2.1 Творчість Василя Шкляра як об'єкт уваги літературної критики

Василь Миколайович Шкляр – український письменник, який пише тут і зараз. Письменник має досвід роботи в політичній журналістиці та перебування в місцях воєнних дій, що постійно знаходить яскраве відображення у його творчості. Широке визнання Шкляр здобув після виходу роману «Ключ». Василь Шкляр є членом Національної спілки письменників України та Асоціації українських письменників. Упродовж творчої діяльності він удостоєний численних нагород, серед яких гран-прі всеукраїнських конкурсів «Золотий бабай» і «Коронація слова», премії «Золоте перо»,

міжнародна відзнака «Спіраль століть», австралійська премія «Айстра», а також премія Ліги українських меценатів «Ярославів Вал» та інші. Письменник також займався перекладацькою діяльністю - перекладав твори з вірменської та новогрецької мов. Значного резонансу набув його переклад «Тараса Бульби» Миколи Гоголя, виконаний за першим виданням 1835 року зі збірки «Миргород». У 2011 році автор створив свій найвідоміший роман «Чорний ворон (Залишенець)», за який того ж року був удостоєний Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Проблематика ідіолекту письменника розглядається крізь призму різних аспектів його творчої діяльності. Літературна спадщина митця, знаного як в Україні, так і за її межами, привертає значну увагу мовознавців. Його поетичне мовлення є цінним матеріалом для теоретичних узагальнень і наукових спостережень. Творчість Василя Шкляра нерозривно пов'язана з історичними та соціальними реаліями доби, послідовно відображаючи етапи становлення українського суспільства. Ідіолект письменника характеризується високим рівнем мовної культури, глибиною філософсько-світоглядних орієнтирів, а також виразними етнонаціональними, соціальними й історико-культурними ознаками, що, зокрема, виявляється у широкому використанні ономастичної лексики в його творах. Попри значний інтерес науковців до власних назв як вагомого структурного компонента художнього тексту, досі відчувається нестача вагомих праць, присвячених аналізу емпіричного матеріалу ономастики української літератури, зокрема творчості сучасного українського прозаїка Василя Шкляра. Уводячи власні назви до тексту своїх творів, автор передусім підкреслює їхні ключові функції - номінативну, ідентифікаційну та характерологічну. Імена персонажів і географічні назви, створені або відомі лише письменникові, забезпечують ідентифікацію образів і простору. Водночас власні назви, виконуючи характерологічну функцію, передають певні риси, властивості чи їх комплекс, що лежить в основі номінації. Вони можуть відображати поведінкові особливості героя, його роль у подієвому контексті або створювати просторову локалізацію, як це спостерігається у

випадку з топонімами. Творчість Василя Шкляра вирізняється насиченістю ономастичною лексикою, яка виконує важливу художньо-естетичну функцію. Творчість Василя Шкляра привернула увагу багатьох літературознавців, серед яких варто відзначити Б. Пастуха, А. Венцковського, М. Петращука, К. Родика, П. Солодько, А. Миколаєнка, Р. Харчук та інших, чії відгуки й дослідження посіли помітне місце в сучасному літературознавчому дискурсі. Помітну увагу дослідників привертають такі наукові праці, як «Бестселер як проблема сучасного літературного процесу в Україні» С. Філоненко, «Образ повстанця в сучасному українському історичному романі В. Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» Т. Белімова та «Чорний Ворон Василя Шкляра: між високою та масовою літературою» О. Романенко. А. Кокотюха, сучасний український письменник, у своїх дослідженнях порівнює образи отаманів, створених у його творах та в романах Василя Шкляра. Проблему жанрової своєрідності історичної прози порушував М. Жирмунський у дослідженні «Жанрові модифікації історичного роману». У статті Г. Кривопишиної «Часопросторові характеристики сюжетів романів В. Шкляра «Ключ» та «Елементал»» авторка справедливо визначає Шкляра як майстра сюжетобудови та аналізує особливості формування хронотопу в зазначених творах. Дослідниця акцентує увагу на специфіці побудови сюжету: *«Сюжети обох романів відзначаються напруженістю й гостротою, але міра напруженості й гостроти, принаймні за «зовнішнім», родієвим сюжетом, не однакова»* [30, с. 74]. У статті Голобородька «Енігматика. Гостросюжетність. Інфернальність» творчість Василя Шкляра подано з мовознавчої перспективи. Дослідник звертає увагу на мовні, стильові та сюжетні риси його письма, зокрема на символіку тексту. Автор зазначає, що Шкляр вибудовує романну структуру так, ніби створює кіноісторію з авантюрними, психологічними та містичними елементами, поєднуючи риси детективу, екшена і трилера, а його твори насичені енігматичністю, динамікою інтриги, філософічністю та містикою. У своїй праці Я. Голобородько частково порушує питання жанрової природи роману, проте основну увагу приділяє сюжетній організації трьох творів Шкляра В. -

«Ключ», «Кров кажана» та «Елементал». Дослідник високо оцінює режисерський хист автора, динамізм і багат шаровість сюжетів, їхню символічну наповненість і продуману художню структуру. У статті підкреслено жанрову своєрідність прози Шкляра, а також його майстерність у побудові напруженої оповіді. Серед мовознавчих праць, присвячених творчості Василя Шкляра, варто виокремити дослідження В. Пономаренка «Особливості індивідуального стилю роману «Маруся» Василя Шкляра». У цій роботі проаналізовано мовно-стильові риси роману, простежено взаємозв'язок історичної та біографічної складових, а також розглянуто принципи художнього моделювання образу головної героїні. Автор акцентує на новаторстві у створенні центрального персонажа та визначає особливості стильової парадигми письменника.

Літературно-художні антропоніми у романах Василя Шкляра є важливим засобом створення національного українського колориту. Письменник виявляє себе справжнім майстром гри з онімами, тому імена його персонажів неодноразово привертати увагу дослідників. Попри наявність численних праць, присвячених творчості В. Шкляра, більшість із них зосереджується переважно на літературознавчому аналізі. Натомість особливий інтерес становлять власні назви, зокрема антропоніми, які відіграють важливу роль у формуванні художнього світу його творів, адже саме вони значною мірою визначають «обличчя» тексту. У прозі В. Шкляра всі імена функціонують цілеспрямовано, підкреслюючи його непередбачуваність, оригінальність та вміння тонко працювати зі словом. Автор ретельно добирає назви для своїх героїв, демонструючи глибоку спостережливість, мовне чуття й широку обізнаність. Літературно-художні антропоніми у його текстах набувають виразного семантичного навантаження, а вдалі авторські характеристики сприяють розкриттю їхнього змістового потенціалу. Василь Шкляр постає не лише як авторитетний письменник, а й як справжній майстер слова - як у письмовій, так і в усній формі.

У сучасному українському літературному процесі Василь Шкляр посідає помітне місце як один із провідних майстрів історико-пригодницької прози. Його твори порушують важливі історичні, національні та загальнолюдські проблеми, вирізняються динамічним розвитком подій і напруженістю сюжетів. Водночас творчість Шкляра не підпадає під чіткі межі між елітарною та масовою літературою, адже поєднує художню глибину з доступністю викладу. Інтерес до його доробку зумовлений умінням митця майстерно осмислювати актуальні питання української історії, національної самосвідомості та боротьби за історичну правду. Звернення до історичної тематики пояснюється потребою сучасного суспільства у літературі, що формує громадянську позицію, виховує почуття патріотизму та готовність відстоювати власну державність.

2.2 Структурні вияви онімного простору твору

Поетичний ономастикон Василя Шкляра є невід'ємним складником індивідуального стилю митця, що визначається його світоглядом та авторською концепцією. Застосовуючи поетоніми, В. Шкляр надає своїм творам виразності, підсилює емоційно-оцінний ефект і виявляє власне ставлення до подій і персонажів. У художньому мовленні Василя Шкляра простежується значна кількість онімів, які забезпечують внутрішню цілісність його творчого доробку. Саме завдяки цим елементам мова письменника набуває своєрідності, а його індивідуальний стиль вирізняється цілісністю та послідовністю. Відома дослідниця сучасної української літератури О. Стадніченко високо оцінює творчість Василя Шкляра, зазначаючи, що його художній спадок займає вагоме, а подекуди й провідне місце в літературному процесі сьогодення. На її переконання, історичні твори письменника виконують особливу місію - сприяють формуванню національної свідомості,

поглиблюють історичний і духовний досвід українського народу та слугують моральним орієнтиром для майбутніх поколінь. [45, с. 308].

Варто зазначити, що всі свої історичні романи Василь Шкляр створював, спираючись на достовірні історичні факти та події. У своїх творах письменник звертається до важливих історичних, національних і загальнолюдських тем, вибудовуючи динамічні та напружені сюжетні лінії. Це, своєю чергою, дало змогу авторові широко використовувати власні назви.

Деякі дослідники називають «Чорне Сонце» повістю, проте варто врахувати, що повна назва твору «Чорне Сонце або дума про братів азовських» була опублікована у 2015 році. Частина науковців розглядає цей текст як короткий роман. Попри невеликий обсяг, «Чорне Сонце» є змістовно насиченим художнім твором, який належить до сучасної мілітарної прози та відображає події, пов'язані з російською агресією і тимчасовою окупацією східних українських територій. Автор зображує «нового героя» - свідомого громадянина і патріота, що вирізняється силою духу, відповідальністю, формує бачення розвитку держави, окреслює можливий склад майбутнього уряду і водночас демонструє дієву тактику майбутнього бою. «Чорне Сонце» як художній твір вирізняється своєю знаково-семіотичною природою, особливим використанням мовних засобів, а також чіткою когнітивною та лінгвопрагматичною спрямованістю. Вона демонструє гармонійну єдність зовнішньої (поверхової) і внутрішньої (глибинної) структур. Автор, спонукаючи читача до роздумів, застосовує концептеми як інструмент впливу на свідомість, формуючи поведінкові орієнтири відповідно до суспільних норм, моральних принципів і духовних цінностей. Отримані знання та власне осмислення реальності письменник передає у неповторній, індивідуальній формі.

Великої уваги заслуговує сама назва художнього твору – «Чорне Сонце», яка, безперечно, має символічне значення. Можемо сказати, що сама назва твору вже є метафорою. Назву «Чорне Сонце» можемо вважати ідеонімом, складеним ідеонімом, оскільки назва є двокомпонентною. Василь Шкляр має

великий творчий доробок, серед яких твори «Чорний ворон. Залишенець». Помітним та цікавим для дослідження постає власне назва. Автор часто послуговується характеристиками «чорний». За словником поняття «чорний» визначається як темний, темніший, протилежний білому. Можемо припустити, що автор таким чином хотів нам показати, що чорний – це щось недобре, у нашому випадку – те, що на Україну насуваються сумні події, зокрема, війна. До сакральних (тобто таких, що пов'язані з релігійним культом, а також означають щось особливо цінне, священне) символів автор зараховує знак Чорного Сонця, звертаючись у вступі до своєрідного звернення в минуле: *«Наприкінці третього тисячоліття до Різдва Христового, коли Земля вступала у Сварогову ніч і насувалися зловісні часи, волхви-укри постановили відкрити для свого племені таємницю сакрального знаку Чорне Сонце. Саме цей магічний символ здатний був дати людям нове джерело енергії, аби вони вистояли в годину найтяжчих випробувань. Цей знак забезпечував тісний зв'язок із предками, а отже, давав особливу силу та витривалість. І горе було тому, хто не чув голосу прабаб'ків, голосу рідної крові. Чорне Сонце спалювало йому душу»* [55, с. 5].

Під час презентації книги Василь Шкляр сам пояснює чому така назва *«Чому, власне, «Чорне Сонце»? Тому що це наш давній сакральний символ. І саме він став однією з частин емблеми братів Азовських, як називає воїнів «Азова» пан Василь. Староукраїнську літеру «N» перетинає літера «I». Ідея нації! Власне, емблему цю створив Художник-Маляр. У книзі він розповідає дотепний епізод з цього приводу. З маріупольської адміністрації до них приїхало двоє, витріщилися на емблему «Ідея нації»: «А што ета за свастика у вас нарисована?». Художник тоді не розгубився: «Це Гітлер. Він намальований у манері абстракціонізму». Ті мовчки проковтнули жарт. У прямому розумінні»* (6). Слова автора ще раз підкреслюють, що наше тлумачення назви є достовірним.

Не вся концептуальна інформація виражається словами; частина її побутує в психіці як ментальні образи. Вербалізація концепту вимагає

використання мовних засобів, які можуть мати прямий зв'язок із ключовим словом концепту, або ж опосередкований, що вимагає врахування контексту, культурного досвіду та асоціацій. Бібліонім «Чорне Сонце» є прикладом умовної номінації, коли усталене словосполучення використовується для позначення нової сутності. Це метафоричне переосмислення, що ґрунтується на зовнішній схожості чи функціях. У повісті це словосполучення вказує на Сонце, яке «не світило», будучи «чорним» - оповитим темрявою, що настала від вибухів, а не природної ночі. Образи «Чорного Сонця» і «чорного сонця» викликають асоціації та емоції, ґрунтуючись на первинному символізмі Сонця - джерела світла, життя та правосуддя. У християнстві затемнене Сонце є знаком гніву Божого чи страждань. Згідно зі слов'янською міфологією, Сварог створив Сонце (символ кола) для боротьби з хаосом і темрявою, а Коло Свароже позначає річний шлях Сонця [28].

Принагідно варто зазначити, що автор використовує концепт «чорний» не лише до назви твору, а й поза її межами: *«Тоді ходило багато чуток про чорних чоловічків, котрі невідь звідкіля з'явилися на Донбасі. Чорне завжди більш загадкове і небезпечне, ніж зелене чи синє, – чорні запорожці, чорні прапори, чорні клобуки»* [55, с.10]. Можемо провести аналогію до «зелених чоловічків», яких ми звикли називати російськими військовими без розпізнавальних знаків на формі, які здійснювали секретні операції із захоплення українських територій у 2014 році. У цьому випадку ми маємо справу з лексичною метафоризацією, коли перенесене значення слова породжує нові варіанти його вживання та сполучуваності. За цим принципом утворилися такі історичні назви, як «чорні запорожці» (кавалерія УНР у чорній формі) та «чорні клобуки» (тюркські племена, що захищали Київську Русь). Для досягнення бажаного комунікативного ефекту Василь Шкляр свідомо використовує знайомі мовні засоби в нетиповому контексті. Він «виводить із рівноваги» звичну систему мови, змушуючи її напружитися і створити нову внутрішню організацію. Ця організація та смисл залежать від домінанти - ключової ідеї або акценту, який прагне підкреслити автор.

Порушення звичайності може відбуватися по-різному: через використання різних мовно-стилістичних прийомів. Серед них особливо помітною є подвійне відновлення, що типово для біблійної назви «Дума про братів азовських». Василь Шкляр ніби звертається до колективного досвіду, відтворює зразки національної спадщини, які закріплені в емоційній пам'яті українського народу, адже «Дума про братів азовських» – це фольклорна дума про втечу трьох братів із турецької неволі. Водночас, письменник створює паралельний простір, де по модерному осмислює сучасні реалії. У цьому контексті «Дума про братів азовських» видніється вже не лише як історична, а й як сучасна повість про наше сьогодення, про війну, описану бійцями полку «Азов». «Брати азовські», тобто бійці батальйону «Азов», кожен по-своєму виявляли свою українськість і патріотизм: хтось - через дії, хтось - через слово; у когось відповідними символами: *«У Єгеря на всю спину красується козарлюга з двома схрещеними шаблями, а в Сіроманця на передпліччі – Святослав Хоробрий у кольчугі й шоломі. Багато наших бійців наколюють собі ще тризуби та знак Чорного Сонця, який можна побачити й на емблемі «Азову». Бували в бувальцях та ідейно підковані патріоти набивають собі на ліктях павутину, яка означає не лише їхню особливу небезпечність, але й фанатичну відданість своїм ідеалам та принципам. Це вже чисті арії, поруч із ними всілякі фашисти, нацисти, расисти та інші радикали аматори відпочивають»* [55, с. 15].

У своїх творах Василь Шкляр приділяє велику увагу власним назвам. У романі «Чорне Сонце» поетоніми виконують не лише функцію називання (місця, події, персонажа), а й слугують важливим стилістичним і виражальним засобом.

Твір «Чорне Сонце» вміщає свій ономастичний простір у такій кількісній площині: картотека зібраного матеріалу нараховує близько 265 онімів. Найчисельнішу групу становлять антропоніми (176 найменувань), з-поміж яких переважають позивні (134 назви). У полку «Азов» бійці систематично використовують позивні з міркувань конспірації, приховуючи

свої офіційні імена та прізвища. Ці позивні (що становлять 54% від іменного складу) не лише забезпечують необхідне маскуванню в умовах війни, але й виступають як своєрідна візитівка. Вони яскраво увиразнюють фізичні, психічні та інтелектуальні риси бійця, його світогляд, звички, соціальний статус, а також можуть вказувати на територіальне й етнічне походження. Це, своєю чергою, допомагає читачеві краще зрозуміти, хто саме захищає Україну на Сході. У творі помічаємо й багато інших онімів, такі як: топоніми (46 назв), хрононіми, міфоніми, теоніми, ергоніми, порейоніми, зооніми, агіоніми, хрематоніми, ідеоніми, прагматоніми, музиконіми, їх зафіксовано близько 35 лексем, а це лише 12% від усього онімного простору твору «Чорне Сонце» (детальніше зазначено на діаграмі нижче).

Діаграма 1. Кількісна площа онімного простору в творі Шкляра В. «Чорне Сонце»

Така манера вживання автором онімів у творі показує, що головні герої – солдати-азовці. Саме вони створюють увесь сюжет, інші ж оніми слугують

для того, щоб показати, де бійці правдиво перебувають, що згадують, вказують на місця звідки вони родом, допомагають встановити етноналежність.

Художній текст повісті «Чорне Сонце» вирізняється своєю знаково-семіотичною природою, специфікою мовних засобів та чіткою когнітивно-прагматичною метою, що підтверджує взаємозв'язок між зовнішнім вираженням і внутрішнім змістом. Автор використовує концептами як інструмент впливу, спонукаючи читача до роздумів і намагаючись скоригувати його погляди та поведінку відповідно до суспільних цінностей і моральних принципів. Письменник творчо й оригінально оформлює ту частину засвоєної інформації, що сформована його особистим досвідом пізнання дійсності.

2.3 Індивідуально-авторські особливості онімного простору в романі «Чорне Сонце»

Василь Шкляр створював свої історичні романи, спираючись на достовірні історичні факти та архівні джерела, що надають його творам рис художньо-документального стилю. У своїх книгах автор порушує важливі історичні, національні й загальнолюдські питання, вибудовуючи динамічні сюжетні лінії. Це дало йому змогу широко використовувати власні назви - антропоніми, топоніми та інші. У творчості Василя Шкляра власні назви відіграють надзвичайно важливу роль. В ономастичній системі роману «Чорне Сонце» вони виконують не лише номінативну функцію - позначення місць, подій чи персонажів, але й слугують одним із стилістичних засобів виразності. Завдяки цьому ономастичному простору письменнику вдається відтворити широку суспільну, військову та побутову картину життя України ХХІ століття.

Поетонімосфера історичних творів - це організована система власних імен, де всі імена слугують антуражем і повинні логічно та органічно узгоджуватися між собою. Спочатку під онімним простором твору розуміли лише відображення реальних імен. Проте згодом поняття поетонімосфери

розвинулося і набуло власних унікальних рис, відмінних від реального ономастичного простору. Поетонімосфера завжди є фрагментарною. Будь-які відмінності між справжніми та літературними іменами сприймаються крізь призму смислової системи мови певної епохи. Власні імена, незалежно від їхньої «позитивності» чи «негативності», є ключовими елементами, що структурують образи і створюють історичний антураж, у яких розгортаються події [10].

Ще понад півстоліття тому В. Михайлов дотепно казав, що особливості використання власних імен історичних чи реальних осіб завжди привертають увагу. Коли ці імена позначають справжніх носіїв, які виступають у художніх творах як персонажі, створюються сприятливі умови для активізації смислового та стилістичного потенціалу власних назв. Справжні імена є необхідністю, однак їх стилістика може бути різною. Ці імена історично достовірні і мають високу здатність викликати у читачів саме ті асоціації, які автор бажає пов'язати з певною історичною епохою [10, с. 62]. Наприклад, у романі «Чорне Сонце» автор згадує і постать Анатолія Базилевича, Котляревського, *«Базилевич, котрий так класно ілюстрував «Енеїду» Котляревського, що я ще студентом вивчив цю поему напам'ять»* [55, с. 10]; Апостола *««пішов Апостол зі своєю правдою і наукою»* [55, с. 21]; Сократа, що є уособленням символу мужності та розуму. Автор дозволяє нам прослідкувати асоціативний зв'язок із реальною історичною особою. Його носій часто захоплювався філософськими роздумами на різні теми. Це дає підстави стверджувати, що людське мислення та уява є невичерпним джерелом для створення псевдонімів, які стосуються реального життя, та псевдопоетонімів у художній літературі.

Інший історичний онім, вжитий у романі – *Шухевич*. Історична місія Шухевича і показ цієї місії у художніх творах так чи інакше пов'язані з тим, що сучасники його сприймали як цілісну особистість у боротьбі за незалежність України, символом незламності українського духу та відваги. Він уособлює героїчну боротьбу українського народу за свободу та

суверенітет, а його життя стало взірцем мужності й самопожертви для багатьох поколінь українців. У творі Василь Шкляр вживає антропостонім *Шухевич*, підсилює велич історичної особи займенником *сам* та складена форма порівняння: *«хто вирушав у другій чоті – там був сам Шухевич, ще не генерал, а вже вищий за маршала»* [55, с. 21]. Далі маємо звернення до мудреця *Омара Хайяма* *«наче дослухався премудрості Омара Хайяма, котрий усім людям радив обережно ступати на землю, адже ніхто з нас не відає, на чий зінці він наступає»* [55, с. 21].

У творі «Чорне Сонце» згадуються реальні оніми *Чингісхан*, який був завойовником, *Батий* (онук Чингісхана, також завойовник), *Кара-огли* (герой-воїн), ці постаті ступали на землю як справжні завойовники, однак мали негативне значення *«Якщо хтось брехатиме і тут – йому ті руки відрубують (Штепа, звичайно, не варвар, він європеєць, але ж треба якось налякати хапуг, щоб зізналися, де вони заховали дві третини наших грошей). Потім він усім нагадає, що навіть татаро-монгольське іго забирало в людей на Русі лише десятину, але щоб отак відразу дві третини на голому місці – ні, на таке не відважувалися ні Чингісхан, ні Батий, ні Кара-огли»* [55, с. 51].

У тексті автор вживає онім *Сагайдачний*. Ця згадка про Сагайдачного є певною алюзією та містить в собі таку конотацію, як згадка про чоловіка, котрий займався виключно чоловічою справою. У нашому випадку – це про захисників, тобто як такі, що готові стати на захист держави *«А якщо то буде чоловіча робота? Не буду ж я возитися з жінкою, – заговорив у мені Сагайдачний»* [55, с. 35]. Петро Конашевич-Сагайдачний є успішним полководцем проти Османської імперії, Кримського ханства. Ім'я Петра Конашевича-Сагайдачного оспівано в народних думах і піснях. Пісня *«Ой Хотине, граде давній»* розповідає про його гетьманство. А ось слова іншої відомої пісні: *«Ой на горі та женці жнуть, А попід горою, Попід зеленою Козаки йдуть. Попереду Дорошенко Веде своє військо, Веде запорозьке Хорошенько! Посередині пан хорунжий. Під ним кониченько, Під ним вороненький Сильний-дужий! А позаду Сагайдачний, Що проміняв жінку На*

тютюн та люльку, Необачний! «Гей, вернися, Сагайдачний, Візьми свою жінку, Oddай мою люльку, Необачний!» «Мені з жінкою не возиться, А тютюн та люлька Козаку в дорозі Знадобиться! Гей, хто в лісі, озовися! Да викрешем огню, Да потягнем люльки, Не журися». Помітним є, як автор змальовує аналогію, що і нашим бійцям не гоже «возитися» з жінками, а обирають воїни чоловічу роботу, стають на захист батьківщини.

2.4. Антропонімікон роману «Чорне Сонце»

Жоден літературний твір неможливо уявити без персонажів, які мають власні імена або позначені автором за допомогою апелятивів, а також без назв місць, де розгортаються події. Хоча перші художні тексти з'явилися ще тисячоліття тому, системне вивчення ролі власних назв у них почалося відносно недавно. Сьогодні ж аналіз функціонування власних назв є невід'ємною складовою дослідження мовної структури художнього твору. Про твори В. Шкляра написано багато цікавих літературознавчих статей, наша увага ж зосереджена на іншому: на власних назвах, особливо антропонімах (іменах персонажів). Автор вкладає в ці літературні антропоніми величезний потенціал для характеристики, насичуючи їх аналогіями, символізмом і конотаціями.

Антропоніми поділяються на: ім'я, прізвище, по батькові, нікнейм, псевдонім, прізвисько, позивний. У творі «Чорне Сонце» найбільше маємо позивних, утворених різними способами.

Антропонімів-імен небагато в тексті, зокрема, це – *Олег* «Тому десь у душі я погоджуюся з моїм земляком Олегом, що полон гірший за смерть. Особливо якщо цей полон закінчується смертю. Тут уже й дискусії не може бути. Смерть ставить крапку над усіма дискусіями. Мине ще трохи часу – і

ніхто не зможе посперечатися з моїм земляком Олегом. Він згорить у своїй беемпеищі разом з переконанням, що смерть краща за полон. Йому, можна сказати, пощастить» [55, с. 17]. Ім'я Олег з «сканд.; ет. сканд. *Helgi* - святий, священний. Д.-рус. Ольгъ. Олешик, Олешка, Ольо, Ольо, Ольчик, Олюсик; Лесь, Лесик; Алик» [43]. Зустрічається також Вітька, Сидор, Вовчик, Хома, Петюня, Макс, Ярик, дід Сашико, Зорба, Олешка, Гнат, Килина, Вітальос, Льоша-Одиссей, Юлька, циганка Дуня, Пенелопа, Ангел (Ангеліна). Бачимо, що ці імена є справжніми, однокомпонентними, деякі мають зменшувально-пестливі суфікси – Вітька, Петюня, Олешка, Вітальос, що не зовсім притаманно українській мові. На нашу думку, автор хотів зіграти на цьому, адже вживання антропоніма Петюня не притаманне українській мові.

Нашу увагу привертає антропонім Ангел, який у творі автор показує нам як скорочення від імені Ангеліна. Ця дівчина є коханою оповідача Маляра, сам Маляр нам про це говорить «Ангелом я називаю свою наречену – і не тільки тому, що обожнюю це небесне створіння, а через те, що вона так зветься насправді. Ангеліна. Ангеліна, погодьтеся, трохи задовге ім'я, тому я називаю її Ангелом [55, с. 34]. Ангел, ніби небесна істота, з'являється з неба, а її крила ніби опускаються, коли Маляр довго не бере слухавки. Маляр часто бачить свою Ангел у снах, думках, мріях. Вона ніжна, добра, чарівна, її голос і підтримка приносять йому спокій і тепло. Для Маляра Ангел найкраща в світі. За словником імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської, Ангеліна – грецького походження *angelos* – вісник [43, с. 120]. За тлумачним словником Ангел: «1. Духовна істота, створена Богом, посланець, вісник Бога. 2. Захисник або заступник; хранитель, охоронець» (4). Ангеліна була для нашого оповідача ангелом охоронцем, а Маляр для неї це Мушля (так ніжно Ангел називала Маляра) «Мушлею Ангел називає мене. Це слово у неї вирвалося тоді, коли я вперше її обняв. До того ми з нею були майже незнайомі, хоча іноді бачилися звіддалік на різних мітингах. Нас, притомних українців, у східних містах так мало, що ми не могли розминутися. Цю горду чорнявку я, звісно, давно запримітив, але щоб отак відразу закохатися чи щось типу цього, то ні. Хоч

як це дивно, ми познайомилися ближче не в Кривому Розі, а в Києві, де висадився наш десант на підтримку протестів проти дискримінаційного мовного закону. <.....> Ангеліна теж це відчула, бо замість того, щоб врізати нахабі по пиці, пригорнулася до мене щільніше й сказала: – Я почувуюся равликом, котрий знайшов свою мушлю» [55, с. 35]. Мушля – це від апелятивного походження: Мушля, і, жін. Те саме, що черепашка (4).

Антропонімів, де присутня двокомпонентність, маємо більше, а саме - ім'я та прізвище: *Анатолій Базилевич, Оля Черьомушкіна, Адольф Гітлер, Клаудія Шиффер, Анастасія Приходько, Ван Гог, Василь Симоненко, Омар Хайям, Євген Чекаленко, Андрій Штепа, Микола Вечір, Назар Стодоля, Неля Штепа, Фідель Кастро, Аятол Хоймені, Мона Ліза, Тарас Шевченко*. Усі зазначені нами антропоніми є реальними особами, назви є двокомпонентними. Цікавим є момент, де автор не дає персонажу *Андрію Штепі*, волонтерові, позивного, зберігаючи його справжнє ім'я «*Ми любили Штепу за веселу вдачу, щирість і щедрість. Він, маючи якийсь бізнес, віддавав на війну половину з прибутку. Штепа й сам би пішов воювати, але страждає на клаустрофобію. Він не може перебувати в бліндажі, в автомобілі, якщо не сам за кермом, і навіть у натовпі людей його переслідує ця біда*» [55, с. 29]. Андрій Штепа – докомпонентний антропонім. За словником ім'я *Андрій* означає мужній, хоробрий [43, с.38], саме такими рисами автор наділяє свого персонажа, а прізвище *Штепа* є українським, яке утворилося від антропоніма, що є зменшувальною формою від чоловічого імені Степан. *Миколу Вечора* автор також наділив справжнім іменем. *Микола Вечір* був другом *Штепи* і волонтером, допомагав бійцям «*До річч, головою Нацбанку буде Микола Вечір. Він чоловік мовчазний, а гроші люблять тишу. Та й саме мовчання – уже золото. Тому Миколі не треба буде розтягувати золотовалютний запас. Хоча Вечора можна поставити й на МНС. Врятував же він Штепу, коли той топився*» [55, с. 52]. За тлумачним словником імен *Микола* «з гр.; особове ім'я *Nikolaos*; від *nike* - перемога і *laos* - народ (буквально: переможець народів)»

[43, с. 77]. За тлумачним словником дізнаємося, що Вечір «*Частина доби від кінця дня до початку ночі*» (4).

Автор вживає антропоніми *Анастасія Приходько* та *Клаудія Шиффер* як для порівняння «*Сіроманець глянув – і захлинувся компотом. Якщо хтось вважає красивою Клаудію Шиффер чи там Анастасію Приходько, то цей хтось не бачив того дівчиська. «Очі – о! – показав Сіроманець. – Губи – о! Носик – о! Ніжки – о! А циці... Ви бачили коли-небудь цицьки, що стирчать, як... як зенітні установки?»* [55, с. 19]. Бачимо, що для Сіроманця ці визначні постаті не були такими чудовими, як його дівчина. Принагідно зазначити, що *Клаудія Шиффер* - двокомпонентний антропонім, вжитий для порівняння, підкреслення еталона краси, яка була бездоганна наприкінці ХХ століття. Раніше отримати комплімент «Ти, як Клаудія Шиффер» - це величезна приємність, комплімент для дівчини.

Інколи автор номінує своїх героїв тільки за прізвищем. Наприклад, *Білецький, Брейгель, Босх, Шухевич, Моцарт, Сократ, Шустер, Сагайдачний, Царьов, Чингісхан, Батий, Кара-огли, Ленін, Чикатило, Байда, Нечай, Кривоніс, Гонта*.

Шкляр вводить в текст політичні перифрази, які вживаються в пейоративному значенні: *Яник (де Янукович), Ахметка (де Ахметов), Пионька (Пионка), Рижий (Кучма), Кровосісі (Азаров)*. Автор уживає такі політичні перифрази, щоб посилити сатиричний ефект і показати критичне ставлення оповідача до згаданих діячів. Такі пейоративні найменування підкреслюють іронію та висміювання, водночас відтворюючи мову суспільних настроїв і допомагаючи точніше передати політичний контекст твору.

У дослідженні цікавим постає прізвище *Білецький*, адже автор залишив йому справжнє прізвище. *Андрій Білецький* – реальний командир полку «Азов». Бачимо, що й тут письменник грає з антропонімом, акцентуючи увагу на кольоровій основі прізвища, що активізує його первісне значення «*О четвертій вишикував нас комбат Білецький. У блідому світлі лице його було теж бліде, аж біле*» [55, с. 11]. Загибель двох молодих бійців залишила

відбиток на обличчі командира *«І його лице – тверде незворушне лице комбата – збіліє на крейду»* [55, с. 25]. Подекуди Шкляр застосовує до комбата й скорочену форму прізвища – Біл *«То хто ж тоді буде Президентом? Відповідаю: Біл. Могли б і самі здогадатися. «Клінтон? – ще раз перепитує хтось непосвячений. – Ми що, знов усіх безробітних іноземців запросимо до себе на державну службу?» На біса нам американець? – кажу я. – У нас є свій Біл, харків'янин. Він не товктиме воду у ступі, а скаже нам усього лиш два слова: мужики, зробимо»* [55, с. 52]. Прізвище Білецький однокомпонентне, є українським прізвищем топонімічного походження, утворене від назви населеного пункту (наприклад, Біла Церква або Білець) за допомогою суфікса *-ецький*, що вказує на місце походження. Маємо мотив відтопонімного називання. Водночас, за словником Ю. Редько *«Сучасні українські прізвища»* можемо простежити, що прізвище Білецький може бути утворене від атрибутивних ознак. Суфікс *-ець* є досить продуктивним, виражаючи атрибутивність. Прізвища утворені майже виключно від прикметників [38, с. 125].

Особливої уваги заслуговує літературно-художній антропонім, який має в собі трикомпонентну структуру - *Григорій Олександрович Чекаленко*. Автор лише порівнює прізвище директора Маріупольського театру з прізвищем мецената Євгена Чикаленка, не надаючи прямого ключа до його оніма. Ми ж вважаємо, що характеристику прізвища героя можна вивести з конкретного епізоду: Чекаленко затримував початок вистави, очікуючи на прихід азовців. Імовірно, що це очікування й стало мотивацією для його прізвища *«Григорій Олександрович чемно розпитав мене про наші полкові справи, про Широкине, Лебединське, потім сказав, що Путіну ніколи не взяти Маріуполь, бо в цьому місті не те коріння, що він думав. Московська розвідка тут явно прорахувалася і підвела під дурного хату не лише Путіна, але й весь російський народ»* [55, с. 37].

У творі *«Чорне Сонце»* найбільше налічуємо псевдонімів, позивних. Їх кількість становить близько 134 оніми, які утворені різними способами та

мають різну конотацію. Помітним є багато моментів, коли Шкляр вводить в одне речення близько 20 псевдонімів, при цьому, нагромаджуючи різні класи, посади, походження *«Потім Мілан, Чечен, Чек, ішов – ви не повірите – Моцарт, а також Русич, Сидор, Лемко, Макс і Муртень, ішов найпорядніший у світі Негідник і – слова з пісні не викинеш – був там вояка з іще химернішим позивним, ніж Негідник, це не хто інший, як наш балакучий донеччанин Ленін, з такою ж куценькою борідкою, як у того більшовицького негідника, але він був із нашої штурмової чоти, в якій ще йшли Гал, Хімік, Ковбой, Сокира, ішли Бендер, Ярик, Глядач, Руна, ішли Піт, Борода, Муха, Леший, Бонов, вирушав у цей веселий похід Турист, ішов із власним жеребом у кишені Фортуна, ішов – не летів – Вертолїт, і суворий Табала, і добросердий Кузя, а також Муром, котрий прибився до нас аж із Росії, ішов Хорват, самі знаєте звідки, і безстрашний словак Дрозак»* [55, с. 22]. На нашу думку, таке значне нанизування позивних різних суспільних класів, походження, звання в одному реченні є ні чим іншим, як те, що Василь Шкляр хотів показати, що незалежно від ознак, роду, країни народження, посад на цій війні воюють всі. Цікавим є приклад вживання поетоніма *Сократ*, здається неможливо уявити філософа-мудреця з кулеметом, але і такі воюють: *«Сократ строчив з кулемета. Потім його палець завмер на спусковому гачку. Вулицею, у нього перед носом, хтось промчав на мотоциклі, обсадившись дітьми. Так вони часто робили. Затуляться дітьми, а ти хочеш – стріляй, хочеш – ні»* [55, с. 25].

Окрім великої кількості антропонімів, маємо в тексті й інші оніми, які дають нам характеристику періоду, допомагають краще пізнати тогочасні реалії. Зокрема, великою є група топонімів, що є реальними, саме вони показують нам, як українські міста боролися та вистояли. Детальніше характеризувати топоніми будемо нижче.

Таблиця 2.4.1

Онiми у творі В. Шкляра «Чорне Сонце»

Онiми	Приклади в творі «Чорне Сонце»
-------	--------------------------------

Хрононіми	Різдво Христове, Сварогова ніч, Восьме березня, Перше травня
Міфоніми	Чорне Сонце
Теоніми	Богиня Лада, Бог
Ергоніми	<i>АТО, «АЗОВ», МВС, УПА, СБУ, МНС, Міністерство культури</i>
Порейоніми	<i>Камаз, БТР, Пікап (мітсубісі)</i>
Зооніми	<i>Карлуша (лебідь)</i>
Агїоніми	<i>Церква Святої Марини Магдалини</i>
Хрематоніми	<i>СВД, РПГ, АГС, ПК, Володимирів тризуб</i>
Ідеоніми	<i>Твір «Енеїда» Квітки-Основ'яненко, «Кобзар» Т.Г. Шевченка, твір «Шельменко-денщик», Книга рекордів Гіннеса, застосунок «Ютуб», телевізор «Самсунг</i>
Музиконіми	<i>«Besame mucho», «Як служив я в пана», «Здрастуй, мила, здрастуй, чорнобрива»</i>

Промовистим у творі є хрононім *Сварогова ніч*. Ще на початку оповіді автор вводить для нас це поняття. «*Сварогова ніч*» не є окремим давньослов'янським святом, а скоріше терміном, що вживається в сучасному неоязичницькому середовищі для позначення періоду нещаст'я і темряви, який, за переконаннями деяких рідновірів, тривав приблизно з 996 до 1996 року. Ідею «Ночі Сварога» запропонував неоязичницький ідеолог Микола Левашов, пов'язуючи її з негативним впливом християнства та комуністичної ідеології. Можемо вважати, що завдяки введенню цього прийому автор намагається показати читачам, які темні та погані часи насувалися на нашу землю. Термін є двокомпонентним.

У творі символ Чорного Сонця також має й додаткове значення, виступає міфонімом. Наприклад, у творі є епізод, коли бійці обговорюють татування і Маляр каже: *«Якщо я коли-небудь робитиму собі тату, то оберу Чорне Сонце. Воно теж нагадує павутину, але цей знак набагато глибший. З ним поспішати не можна. Поки що я не впевнений, чи наблизився до того духовного щабля, який дозволив би мені це зробити. Бо якщо ні, то краще не бавитися в такі ігри – Чорне Сонце не прощає легкодумства й нещирості»*. Також знак Чорне Сонце закладено в основу емблеми азовців *«знак Чорного Сонця, який можна побачити й на емблемі «Азову»* [55, с. 15].

Богиня лада є особливим персонажем твору, для Маляра вона стала буквально порятунком, це була друга жінка, яка його вберігала від бід та нещасть. Богиня Лада - міфологічна постать у слов'янській традиції, яка уособлює любов, гармонію, красу, шлюб та добробут. Її ім'я походить від праслов'янського кореня *«лад»*, що означає порядок і злагоду *«Вона стояла серед розбомбленого подвір'я гола-голісінька – сама **богиня Лада** – і всією собою кликала мене до себе. Не можна сказати, що вона аж так уже сяяла вродою – мала трохи обвислі груди, руки тримала складені внизу живота, ніби насамперед хотіла захистити своє лоно, – але її обличчя було загадковішим за усмішку **Мони Лізи**»* [55, с. 6]. Автор багато відводить епізодів порятунку цієї богині з розбомблених територій, Маляр постійно хотів її забрати, а автор вкладає в уста героя інші номінації, акцентує, що її обличчя загадковіше за усмішку Мони Лізи, називає: *«моя Лада, друга моя любов, скіф'янка»*: *«**Моїй Ладі**. Вона, друга моя любов, досі стояла там, під обстрілами, а мені все не було як дотримати своєї обіцянки. Недавно в Широкиному були Єгер із Сіроманцем, і мені дуже кортіло запитати у них, чи не бачили часом **скіф'янку**, але я не спитав – посоромився»* [55, с. 36]. Конотація скіф'янка означає символ войовничості, свободи, кочового життя та зв'язку з природою степу. Скіфи – це степові племена, які населяли південну частину території сучасної України.

Богиня Лада є важливим символом нерозривності часів у творі. Це є кам'яна скіфська баба, скульптура, що понад п'ять тисячоліть мовчки спостерігає за життям українців - від давнини до сьогодення, виступає знаком присутності історії. Більше того, вже на початку роману вона набуває захисної ролі, коли рятує головного героя, Маляра, від осколків міни. Скіфська праматір є містичним і багатогранним символом у творі, виступаючи своєрідним мостом між сивою давниною та сьогоденням. Вона з'являється Малярю тричі: рятує його наяву від осколків міни, а потім двічі приходить уві сні, щоб попередити про ворога та дати настанову поховати побратимів разом, бо голос і дух праматері завжди з оборонцями рідної землі, за якими правда. Її загадковість перевершує навіть Мону Лізу, оскільки вона зрозуміла лише тим, хто відчуває поклик крові предків. Саме це глибоке розуміння історичної та мистецької цінності скіфської баби виокремлює Маляра та його друзів з-поміж решти побратимів. І місія її, важлива, як образ праматері – оберігати.

Василь Шкляр твір присвятив полку «Азов», який функціонує і досі, лише в іншому статусі. *Полк «Азов» - це 12-та бригада спеціального призначення Національної гвардії України, заснована 5 травня 2014 року як батальйон особливого призначення. Від часу свого створення підрозділ брав участь у численних бойових операціях, зокрема в обороні Маріуполя в 2022 році. Нині, в межах реформування Сил оборони, діє також 1-й корпус НГУ «Азов», до складу якого входить і бригада «Азов». Бійці «Азову» відзначилися багатьма боями, зокрема, розповідь у «Чорному Сонці» виключно про бійців «Азову»: «Солдат каже, що в «Азові» менше втрат, ніж у інших батальйонах, бо ми виробили нову і правильну тактику. Ми не сидимо в одних бліндажах, а постійно змінюємо дислокацію. Мобільність, своєчасна зміна становищ – це те, що багато важить у цій війні. Тоді ворог втрачає орієнтацію і, щоб виявити наші розташування та вогневі точки, посиляє наосліп сепарів-хронів у наступ. Це така в них розвідка боєм. Вони посиляють нещасних на м'ясо. А коли готується спланований наступ, тут уже сепарів підсилює російський спецназ» [55, с. 47]. У цих хлопців було особливе*

привітання одне з одним: *«Їм би ще гратися, як оце вони гралися із собакою, їм би, футбольним фанатам, ганяти м'яча, що й робили вони, коли була змога, я ж кажу, геть тобі діти, та, коли я до них підійшов, обидва поздоровкалися по-дорослому, як здоровкаємося всі ми, азовці, не долоня в долоню, а стискаючи руку товариша біля ліктя, як вітали один одного легіонери і гладіатори, morituri, ті, що ішли на смерть, тому, стискаючи руку побратима трохи нижче ліктя, ми не знаємо, чи то ми вітаємося, чи прощаємося назавжди»* [55, с. 21]. Ніби пророча лексема *азов* увійшла сьогодні з іншим значенням: «Азовсталь» став символом незламності. Частина компоненту Азовсталь, яка трансонімізувалася в оборонну фортецю, адже у 2022 році під час повномасштабного вторгнення на Азовсталі наші хлопці тримали оборону тривалий час. У 2022 році відбувалися численні перетрубації в полках, бійці змінювалися. Однак і нараз азовці є взірцем серед українських захисників.

Важливим моментом у творі вбачаємо ідеоніми про достеменно українські твори, адже це, як ніколи, є дуже актуальним. На Сході України, а саме в Маріуполі, де велика частина людей є російськомовні і ніколи навіть не чули про українську величну культуру. Зокрема, на це вказує епізод з тексту, де Маляр спілкується з директором Маріупольського театру і всіляко намагається його українізувати:

«Ми сіли, я зняв з голови мазепинку, автомат поставив між колін. Потім без зайвих передмов сказав, що мене дивує репертуар їхнього театру.
– Нє понял, – сказав він і раптом перейшов на українську.
– Що вас дивує?
– У вас немає жодної української вистави.
– Он як! – Чекаленко силувано усміхнувся.
– А хіба ви не знаєте, що у нас театр російської драми?
– Знаю, – сказав я, твердо дивлячись йому в очі. – Але ж часи змінилися. Він не витримав мого погляду і скосив очі на автомат.
– У нашому репертуарі є «Ніч перед Різдом» Гоголя.

– Це не те, – похитав я головою.

– Як не те?

– У Маріуполі є чимало людей, які хочуть дивитися вистави українською мовою.

– У нас рускоязычний город, – сказав він.

– Ні, – заперечив я. – Маріуполь розмовляє південно-східним наріччям української мови. Так, лексика переважно російська, але фонетика, синтаксис українські з деякими грецькими впливами.

– Молодий чоловіче! Дайте мені доробити до пенсії.

– Доробите, – сказав я. – Тільки добре подумайте над тим, про що ми тут говорили» [55, с. 28].

Цей діалог чітко дає зрозуміти світогляди та позицію дирекції, однак упродовж твору відбувається еволюція, чи то «прозріння» пана Григорія. Маляр ще неодноразово приїздив до Маріупольського театру та мав безліч розмов, суперечок та супротиву. Врешті бачимо діалог, який дуже здивував Маляра:

-«Шановний друже Маляре! Дирекція Донецького обласного драматичного театру російської драми має честь запросити Вас та бійців полку «Азов» на прем'єру спектаклю **«Шельменко денищик»**, поставлену за однойменною п'єсою видатного класика української літератури Григорія Квітки-Основ'яненка. Прем'єра відбудеться 23 травня 2015 року у великій залі театру за адресою: Маріуполь, Театральна площа, 1. Просимо повідомити кількість місць для бійців «Азову», вхід для яких вільний. Я ще раз перечитав запрошення і поволі звів погляд на Чекаленка. Райдужні оболонки в його очах світилися запитанням:

- Ну як?

– Вражає, – сказав я.

– Старалися, – промовив він задоволено» [55, с. 38]. В цьому реченні вжиті реальні ергоніми, урбаноніми, ідеоніми, антропоніми, астіонім.

У своїй праці «Структурні типи музиконімів у творчості американської співачки Лани Дель Рей» О. Васильєва виокремлює ще один тип ідеонімів – музиконіми. Дослідниця пише, що музиконіми – це власні назви музичних творів. У межах ономастики виокремлюють поняття музиконімів, які належать до підкатегорії артіонімів і мають спеціальне призначення - позначати музичні твори. Музиконіми функціонують як номінативний матеріал для назв окремих композицій або збірок пісень, утворюючи гіпо-/гіперонімічні зв'язки з артіонімами, що охоплюють найменування, пов'язані з мистецтвом і музикою. При цьому артіоніми та музиконіми ієрархічно підпорядковуються ідеонімам - узагальненим концептуальним номінаціям, формуючи систему гіперонімо-гіпонімічних відносин у пізнавальному аспекті. Музиконіми становлять важливу складову як культурного досвіду людства, так і його мовної спадщини. Завдяки індивідуальним назвам музичних творів ми отримуємо можливість глибше осягнути художні образи, створені тим чи іншим автором [8]. У нашому випадку музиконіми *«Як служив я в пана»*, *«Здрастуй, мила, здрастуй, чорнобрива»* допомагають зрозуміти приналежність до українського та передати колорит епохи.

2.5. Лексико-семантичні вияви позивних у романі «Чорне Сонце»

Події в Криму та на сході України спричинили активне поширення неофіційних антропонімів, які раніше займали периферійне місце в українській антропонімічній системі або й зовсім були новими для неї. Йдеться насамперед про позивні українських військовослужбовців і добровольців, які беруть участь у протистоянні збройній агресії проти України. Позивні сучасних військових, попри нібито таємничість, регулярно з'являються у медіа та художніх творах. Проте ці позивні військовослужбовців АТО залишаються недостатньо дослідженими: відсутня їхня повна класифікація та не визначено особливості їхнього функціонування, що робить цю тему відкритою для подальшого вивчення. На противагу цьому, псевдоніми вояків Запорозької Січі, учасників національно-визвольних рухів та повстанських армій вже займають важливе місце в українській ономастиці. Головними персонажами повісті «Чорне Сонце» є бійці полку «Азов», які названі позивними (псевдонімами), а не справжніми іменами. Використання художніх псевдонімів простежується у В. Шкляра і в інших історичних творах: у «Чорному Вороні» та «Марусі» (про події УНР), а також у «Трощі» (про УПА). Оскільки цей прийом повторюється у «Чорному Сонці» (про АТО, війну на Сході), ми маємо на меті дослідити особливості функціонування цих літературних онімів. На одній із творчих зустрічей В. Шкляр зазначав, що всі герої його книги «Чорне Сонце» є реальними військовослужбовцями, з якими він особисто познайомився. Автор також намагався зберегти їхні псевдоніми *«Мова у книзі ведеться від першої особи. Устами Шкляра говорить «Маяляр»*

– азовець, з яким письменник познайомився до війни. Усі герої книги реальні бійці, позивний змінений лише у головного героя – прототип «Маляра» має позивний «Художник» (7). У кожному псевдонімі бачимо збірний образ оборонців нашої України, який показаний в безлічі облич хлопців.

В українській ономастиці лише починають з'являтися дослідження, присвячені позивним, оскільки сам термін традиційно використовується у військовому або технічному контекстах, а не лінгвістичному. Словникове визначення «позивного» (як сигналу для привертання уваги або умовного знаку для розпізнавання радіостанцій, суден, військових частин тощо) не відповідає ономастичній одиниці, що розглядається, хоча має схожі семантичні компоненти.

Однак, якщо підходити до «позивного» з ономастичної точки зору, беручи до уваги його функціональні та номінаційні аспекти як антропоніма, його безперечно можна співвіднести з псевдонімом та індивідуальним прізвищем.

- з прізвищами позивні мають спільну функціональність, лексичну базу, структуру та мотиви номінації.

- з псевдонімами позивні споріднені через спільні причини виникнення: обидва слугують для приховування справжнього імені, можуть бути обрані самостійно чи надані оточенням, і часто використовуються для вираження світоглядних поглядів.

Найдавніші свідчення про військову діяльність українців, де особисті імена приховувалися або замінювалися, сягають епохи князів та козацтва. Зокрема, у письмових джерелах згадується Конашевич (гетьман Петро Сагайдачний). Цей антропонім вказує на давню традицію використання особливих найменувань. Однак дослідники не вважають їх справжніми особистими іменами, класифікуючи як займенники однини (по суті, прізвиська чи титули, а не власне псевдоніми). Справжні військові псевдоніми виникли значно пізніше - під час Визвольної боротьби українського народу 1917–1921 років - і були викликані необхідністю конспірації. Наприклад:

Василь Вишиваний (справжнє ім'я - Вільгельм фон Габсбург-Лотарингія) - полковник Легіону Українських січових стрільців; *Гузер* (справжнє ім'я - Михайло Колодзінський) - полковник, очільник «Карпатської Січі».

Проаналізувавши лексичну базу, а саме 134 позивних українських бійців, можемо зробити висновки, що в основі них лежить апелятивна та онімна лексика української мови. Присвоєння позивних військовим відбувається за кількома основними мотивами, пов'язаними з їхньою особистістю, походженням або культурними асоціаціями.

Таблиця 2.5.1

З-поміж позивних, для яких лексичною базою є онімна лексика, виокремлюємо 6 категорій:

Позивні, лексичною базою яких стали власні імена носіїв:	<i>Вітька, Сидор, Вовчик, Хома, Петюня, Дрозак, Макс, Ярик, дід Сашко, Олежка, Єрмолай, Зоян, Севас, Вітальос, Олег, Кліма, Демітос</i>
Деякі позивні створені на основі прізвищ носіїв. Це відбувалося переважно через скорочення (усічення) кінцевої частини прізвища, а також за допомогою скорочення із додаванням суфікса або переходу антропоніма в іншу категорію (трансонімізації):	<i>Аксьон (Аксьоненко, походження прізвища Аксьоненко зазначаємо нижче), Буба, Чавур, Дюшес, Бонов, Амброс</i>
Цікавим є факт, що серед позивних, на відміну від інших класів антропонімів, передусім прізвищ та прізвицьк, багато лексем, що за своєю формою повністю	<i>Колізей, Мілан</i>

відповідають ойконімам – назвам населених пунктів	
Для позивних також використовувалися й імена літературних героїв	<i>Леший, Айболіт, Акела, Троян, Бендер, Звіробой, Гал, Картман, Кузя</i>
Лексичною базою слугували біблійні та міфологічні:	<i>Апостол, Одноріг, Мосе</i>
Особливо цікавими є позивні, які наслідують імена відомих особистостей. Всесвітньо відомі імена (антропоніми) мають потужну символічну та смислову глибину, що дозволяє їм виступати не просто як індивідуальні назви, а як узагальнення (ономастичні метафори). Завдяки цьому вони набувають додаткового, вторинного значення та символізму, наприклад:	<i>Сократ, Моцарт, Гризло, Шухевич, Борман, Кірта</i>

Позивний *Акела* походить з мови хінді, де означає «самотній», і є ім'ям ватажка вовчої зграї з «Книги джунглів» Р. Кіплінга. Однокомпонентна назва, у ширшому вжитку це ім'я стало символом сильного та мудрого лідера і використовується як назва для різноманітних об'єктів (наприклад, навчальних яхт чи сортів помідорів), або *Кірта* - цар: історична постать, що, ймовірно, жила близько 1500-1490 рр. до н. е. та заснувала династію Мітанні. Інші позивні, утворені від зоонімів, від кличок тварин, чи від героїв мультфільмів.

«І було любо глянути на чоту Кірта із третьої сотні, де йшли істинні звіробой Вовк, Бобер, Сова, Черв'як, а з ними, як і годиться, поруч був Айболіт; тут також ішли Сніжок, Акела, Боб, Шахта» [55, с. 22].

За словником імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської дізнаємося, що *Мосе*, ймовірно, скорочена форма від Мойсей «МУСІЙ, МОЙСЕЙ д.-євр.; ім'я *Mose*, можливо, від єгип. - дитина, син; ер. Моусез. МУСІЙКО, МУСІЄНЬКО, МУСІЄЧКО, МУСІЙЧИК» [43, с. 80]. У творі В. Шкляр називає *Мосе* стратегом «*а там ген далі пішов наш стратег Мосе*» [55, с. 21]. Можемо провести аналогію до Мойсея, того, хто провадив людей до кращого світу та розбудовував кращої долі. У нашому випадку *Мосе* також постає таким.

Великої уваги заслуговує боєць з позивним Апостол, де за тлумачним словником Апостол – «Від грецького слова 'ἀπόστολος' (apostolos) - посланець, вісник. 1. Згідно з євангельськими переказами — кожний із дванадцяти учнів Христа, яких він послав проповідувати своє вчення» (4). Біблійне ім'я, однокомпонентне, яке трансонімізувалося в позивній, і надає образу позитивного значення, характеризує героя як мудру людину, що має своє бачення та повчає інших «*пішов Апостол зі своєю правдою і наукою*» [55, с. 21].

Досліджуючи позивний *Шухевич*, зазначаємо, що родоначальником був Іван Шухевич і Марія Гутковська Роман, Степан, Володимир. Прізвище *Шухевич* походить від Шух – міра дров (за словником Б. Грінченка). Прізвище тривалий час змінювалося і в результаті закріпилося як *Шухевич*. Мотив прізвищевої ідентифікації – патронімна назва, суфікс *-евич*, присвійна ознака. «*Хто вирушав у другій чоті – там був сам Шухевич, ще не генерал, а вже вищий за маршала*» [55, с. 21], автор показує нам, що боєць з таким позивним був розумним та поважним ватажком.

Цікавим для аналізу постає азовець на прізвисько *Чавур*. У ході дослідження ми виявили, що цей військовий був родом з Фастова (Київська область), а це означає, що мій земляк. Я також родом з Фастова. Дослідивши коло знайомих, мені вдалося сконтактувати з родиною Героя. Я поспілкувалася з дружиною, однак, на жаль, мені не вдалося дізнатися чому саме такий позивний. Дружина *Чавура* поділилася такою інформацією «*Насправді, я не знаю чому такий позивний. Зазвичай, його називали Мішаня*

або Чебур (від прізвища Чеботарьов). Коли він мені телефонував, завжди казав, що він Чебур. І коли його вже привезли додому для мене було великим здивуванням, що мій чоловік Чавур». Ми припускаємо, що такий позивний утворився від скороченої форма прізвиська, відбулася зміна на фонетичному рівні, під час передачі з усного мовлення, імовірно, -б змінилася на -в.

Таблиця 2.5.2

З-поміж позивних, для яких лексичною є апелятивна лексика, виокремлено 12 категорій:

1.Значна частина позивних, які отримують бійці, походить від назв тварин (зоолексем). Переважно це найменування хижих тварин, а також небезпечних плазунів, риб та комах:	<i>Сіроманець, Кріт, Муха, Сокіл, Вовк, Бобер, Сова, Черв'як, Гюрза, Бізон, Кіт, Ліс, Змій, Муртень.</i>
2. Натомість, значно менше позивних утворено на основі лексики, пов'язаної з рослинним світом (флорою):	<i>Береза, Редіс, Фінік, Ліс.</i>
3.Основу для позивних також становили назви професій, якими займалися люди в мирний час, а також військові звання та посади:	<i>Маляр, Маршал, Маестро, Солдат, Ліфтер, Футболіст, Ядро, Хімік, Турист, Танцюрист, Адвокат, Десант, Санітар, Ідеолог, Вевеес, Ковбой, Білаз (машина), Чек.</i>
4.Порівняно невелику групу складають позивні, в основу яких лягли назви предметів побуту або військового спорядження:	<i>Сокира, Вертоліт.</i>
5. Значну частку позивних формують слова, які так чи інакше описують бійця за його зовнішніми ознаками та	<i>Негідник, Джигун, Босяк, Лисий, Рижий, Ковбой, Глядач, Борода, Світляк, Блондин, Буба, Тінь,</i>

внутрішнім світом (риси характеру, темперамент, звички). У цій категорії особливе місце займають прикметники, що перетворилися на іменники:	<i>Мокрий, Буйний, Сліп, Малежа, Дерзкий, Золотий, Гал, Злий, Тихий, Палій, Партизан, Єгер.</i>
6. Значна частина позивних утворена від слів, що вказують на етнічну приналежність бійця або на регіон, звідки він родом:	<i>Молдаван, Русич, Чечен, Черкес, Моджахед, Шахта, Білорус, Лемко, Хорват, Серб, Чилісець, Кельт, Фріц (німці).</i>
7. Позивні, що за основу мають топонім: похідні від ойконімів й астіонімів:	<i>Муром, Руна, Сиваш</i>
8. Перенесені апелятиви-історизми (слова, що стали загальними назвами, але мають історичний або ідеологічний відтінок):	<i>Хунта, Партизан, Роло, Черкас</i>
9. Запозичення:	<i>Метро, Табала, Кірт, Сімі, Голд, Білаз, Піт, Боб</i>
10. Псевдоніми з абстрактним значенням:	<i>Фортуна «ішов із власним жеребом у кишені Фортуна».</i>
11. Псевдоніми, що походять від термінів спорідненості:	<i>Вуйко</i>
12. Позивні – слова на означення явищ природи:	<i>Сніжок</i>

В. Шкляр використовує цікавий прийом, коли пише *«І було любо глянути на чоту Кірта із третьої сотні, де йшли істинні звіробої Вовк, Бобер, Сова, Черв'як»* [55, с. 22]. За тлумачним словником, поняття «звіробій» – це той, хто полює на великого звіра, однак автор ідентифікує цих «звіробоїв» як *Вовк, Бобер, Сова, Черв'як*, поєднуючи непок'єднувані поняття. За словником

Вовк – «*Хижак родини собачих, звичайно сірої масті*», назва однокомпонентна; *Бобер* – «*Великий водяний (річковий) гризун, що дає цінне хутро*»; *Сова* – «*Хижий нічний птах з великою круглою головою, великими очима й коротким гачкуватим дзьобом*» (4). Такі позивні не лише відображають тваринний світ рідного краю, але й символізують певні риси їхніх власників. Імовірно, що при виборі імені відбувалася актуалізація образних асоціацій між характерними особливостями людини та якостями відповідної тварини.

Позивний *Редіс* носить українець Денис Прокопенко. Денис є підполковником Національної гвардії України та очолював 12-ту бригаду спеціального призначення «Азов». За його героїзм йому присвоєно звання Героя України. Своє прізвище *Редіс* він отримав у студентські роки завдяки активній діяльності як вболівальник футбольного клубу «Динамо» (Київ). Цей позивний він прийняв і використовує дотепер. У багатьох військових можна помітити позивний *Береза*, що є однокомпонентним і має тлумачення «*Лісове білокоре дерево з тоненьким довгим гіллям і серцевидним листям*» (4).

Можемо стверджувати, що позивний *Вевеес* відображає соціальний статус особи, де стоїть в одному ряду з *Вевеес*, *Солдат*, *Маршал*.

Перенесені апелятиви-історизми (слова, що стали загальними назвами, але мають історичний або ідеологічний відтінок): *Хунта*, *Партизан*.

Прізвище *Хунта* за словником означає «*об'єднання, союз (перев. політичного характеру) у країнах поширення іспанської мови (в Іспанії, Латинській Америці)*» (4). Автор ставить *Хунту* разом з «*а ген пішов Шуhevич, Хунта, Палій, Мілан, Фінік, Солдат, пішли Гал, Змій і тінню пішов Тінь, пішов я*» [55, с. 23]. Особа з позивним *Хунта* є незвичайним образом. Сам автор під час своїх інтерв'ю казав, що *Хунта* має риси характерника, він виходив з такого пекла, звідки живими не повертаються «*У нашій сотні шосте чуття чи, певніше сказати, третє око було відкралося у Хунти. Хунта – це легенда нашого полку, найкращий у світі фехтувальник на шаблях, боєць, який самотужки вийшов з іловайської пастки. Хунта розповів, що коли біг містом,*

то раптом сталося диво: він наперед бачив, де яка вуличка, де яка стежка, де який паркан, ворота і лаз-перелаз. <.....> сміявся Хунта уже в шпиталі, бо третє око хоч і врятувало йому життя, та не вберегло від поранення. Не така то була катавасія, щоб вийти геть сухим із води, казав Хунта, але от що цікаво і прикро: у шпиталі шосте чуття його покинуло» [55, с. 37]. На відміну від твору, відомий ще політичний мем «Київська хунта» цей політичний мем російського походження, має негативне значення.

Оповідь у творі «Чорне Сонце» ведеться від імені Маляра, де автор сам нам показує, що цей позивний дістався тому, хто вміло тримає в руках пензля, тобто за родом професії. Малярю під час воєнних дій знадобився свій талант, він був і розписав базу, де кочували хлопці *«Щоб надати цій обителі людського вигляду, я розписав її вхідну браму (псевдо Маляр зобов'язувало) на свій смак – посередині зобразив емблему «Азову» з латинської, власне староукраїнської літери «N», яку посередині перетинає впоперек літера «I» – ідея нації, – а по обидва боки емблеми намалював двох козаків у червоних жупанах а la Базилевич»* [55, с. 10] і часто малював ескізи до татуювань побратимів *«ескізи до цих татуювань я сам-таки й малював на прохання моїх побратимів, а потім інші майстри вибивали їх на шкірі»* [55, с. 15]. Онім Маляр не лише вказує на професійні здібності персонажа, а й набуває більш глибокого значення. Цей герой, як справжній майстер, веде розповідь, яскраво змальовує події, а також бере активну участь у формуванні людських характерів та їхніх взаємин. Нашої уваги вартує цитата Ідеолога *«Маляре!.. Ти пройшов Маріуполь, Мар'їнку, Іловайськ Ти бачив тих людей? – Бачив. – Це глина. Не дуже піддатлива, але глина. З неї можна ліпити. А ти же не тільки маляр, а й скульптор»* [55, с. 25]. Бачимо, як автор нам показує велику цінність Маляра, адже він пройшов багато воєнних дій в Маріуполі, Мар'їнці, Іловайську, що стали визначними для українського народу. Це символи-астіоніми, які чинили великий опір російським загарбникам. В. Шкляр в одному реченні зображає певний хронотоп, що є значущим для нас. За тлумачним словником *маляр* є близьким синонімом до *художника*,

скульптора. Побачивши багато подій, автор обирає позивний саме *Маляр*, адже він, як ніхто, створює людські душі та образи в творі, спираючись на свій великий досвід.

В. Шкляр у творі пише, що сучасні військовослужбовці обирають собі псевдоніми, керуючись іншими принципами, ніж ті, що були характерні для героїв Холодного Яру чи Української Повстанської Армії: *«Замість того щоб назватися Байдою, Нечаєм, Кривоносом чи Гонтою – немає числа таким іменам, – хлопці, немов для приколу, раптом стали хто Фрицом, хто Маршалом, хто Кротом, а один наш азовець узяв собі позивний Негідник»* [55, с. 6]. Тобто, в одному реченні автор нанизує чотири історичні поетоніми, для того, щоб показати, що є наші герої, ватажки з позитивним значенням, які залишили свій слід в історії та добру славу: *Байда* (прізвисько, а також легендарний образ козацького гетьмана Дмитра Вишневецького), *Нечай* (Данило Нечай (бл. 1612–1651), видатний український козацький полководець і державний діяч), *Кривоніс* (історична постать Максима Кривоноса, видатного полководця та одного з найближчих соратників Богдана Хмельницького. Він увійшов в історію як один з керівників повстань, талановитий воєначальник), *Гонта* (прізвище уманського сотника Івана Гонти, одного з керівників гайдамацького повстання Коліївщини 1768 року проти соціального та національного гніту на Правобережній Україні). Сьогодні хлопці обирають собі найменування з негативним відтінком: *Фриц* (німецьке чоловіче ім'я (скорочена форма від Фрідріх), а також зневажлива назва німців, що використовувалася в часи Першої та Другої світових воєн, *Маршал* (військове звання), *Кріт* (агент, який проник у ворожу структуру) та символічне (інтриган, сліпота).

Цікавим для аналізу постає саме псевдо *Негідник*. Можемо зазначити, що використання імені, яке суперечить характеру героя, є оригінальним прийомом для підкреслення певних рис цього образу: *«...немає на світі поряднішого хлопця за цього **Негідника**»* [55, с. 6]. Бачимо, як Шкляр порівнює абсолютно протилежні поняття. За тлумачним словником *Негідник*

означає *«Той, хто здійснює ганебні, підлі вчинки; мерзотник»* (4). Однак наш герой зовсім не такий.

Хорошим приятелями нашого оповідача є *Сіроманець* та *Єгер*. Ці імена виконують функцію носіїв інформації та оцінок. Автор використовує оповідача-*Маляра* для передачі відомостей про героїв. Єгер - це найкращий стрілець свого батальйону. Саме його професія в мирний час виробила таку легку ходу (*«ходив він по-особливому, я б сказав по-котячому»* [55, с. 7]; *«Підійшов своєю котячою ходою Єгер»* [55, с. 12]. Єгер – це: *«1.Спеціаліст-мисливець, який керує полюванням. 2.Солдат особливого стрілецького полку в деяких арміях. 3.Працівник заказників, парків і т. ін., який охороняє угіддя і звірів та птахів, що там водяться.»* (4). Саме війна змусила цього вправного солдата взяти до рук снайперську гвинтівку, однак його професійний зв'язок із фауною (оскільки він - Єгер) зберігається. Це проявляється в його поведінці: він наводить приціл на зайця, але не вбиває його, натомість милується твариною. Він також із зацікавленням спостерігає за поєдинком двох фазанів і навіть хоче його зняти. Оповідач Маляр, який уявляє своїх побратимів на високих державних посадах, бачить Єгеря майбутнім головою СБУ, пояснюючи це так: *«Єгер полюватиме лише на кротів, що причаїлися в його відомстві»* [55, с. 50]. Як видно, вихідне значення літературного антропоніма повністю розкриває характер і вчинки персонажа в тексті.

Антропонім *Сіроманець* є також вагомим псевдонімом в творі. Його назва утворена від апелятива *сіроманець*, що означає «вовк» *«Уживається як сталий епітет вовка, часто у прикладці вовк-сіроманець»* (4). Автор у творі вдається до прийому оксиморон, адже *Єгер* (той, що полює на тварин) та *Сіроманець* (у першому значенні «вовк»), незважаючи на те, що це абсолютно непокєднувані поняття, були справжніми друзями. Однак ці двоє доповнювали одне одного, адже *Єгер* був дуже ніжним, охайним, а *Сіроманець*, навпаки, подібний до ведмеда *«Не знаю, чи правильним було моє рішення, чи спрацював інстинкт, але я не став нишком будити хлопців, а згарячу сипонув з акаема довгою чергою по лісосмузі. Я ще не випустив і*

ріжок, як Єгер із Сіроманцем зайняли бойові становища, Єгер за напрямком мого вогню шукав у темноті мішень – що там, хто там? – а Сіроманець уже лупив з РПГ – х-га га! – і корчував акаційки кабачками» [55, с. 12]. Тобто Єгер і Сіроманець у своїй стихії, вони справжні воїни, вміють тримати зброю, які готові першими стати на захист. Цікавим є у творі використання двох позивних на найменування одного воїна, Сіроманець = Казанова. Шкляр В. у творі Сіроманця називав Казанова, адже той одного разу розповів про випадок з дівчиною. Так і підхопили хлопці – Казанова *«Через три години – ще була ніч надворі – став наш Казанова збиратися додому, аж виявилось, що тому дівчаті нема де подітися. Кімнату їй теж відвели на три години, а далі йди собі куди хоч. «Нема мені куди йти, – каже дівчисько до Сіроманця, який тоді ще не був Сіроманцем. – Візьми мене з собою».* А в нього якраз батьків не було вдома, ні тата, ні нені, яка тоді ще не була ненею, вони поїхали на море відпочивати, через те Сіроманець і вишивав ночами. Ну, зглянувся він над тим дівчиськом, привів додому, перебув з нею до ранку вже за так та й заснув міцним сном праведника [55, с. 18]. За тлумачним словником Казанова – спокусник жінок.

У «Чорному Сонці» трапляється багато позивних, утворених за різними ознаками. Наприклад, позивний *Гризло*, для цього чоловіка військові дії були справжнісіньким святом *«Для нього свято – це бій»* [55, с. 14], *«У Гризла ще по-юначому добре, відкрите лице і борода, відрощена на раніше не голених щоках та підборідді, ніжна, як пух. Він не курить, не п'є, не вживає лайливих слів і червоніє, коли поруч нього матюкаються. Гризло – справдешній націоналіст»* [55, с. 14]. Сам автор нам показує, що боєць назвався іменем визначної епохи *«от хто взяв собі позивний із розумом – за прізвиськом холодноярського отамана Семена Гризла»* [55, с. 9].

Помічаємо позивний *Маестро*, що належить старшому чоловіку *«пішов сорокасемирічний Маестро, найдосвідченіший вояка у нашій чоті, який ще до цього побував на трьох війнах, а бач, підкорявся двадцятирічному студентові Гризлу»* [55, с. 21]. Маестро дістав таку назву від того, що грав на багатьох

музичних інструментах *«грав на всіх інструментах – від гітари до банджо»* [55, с. 22]. За словником Маестро *«Шаноблива назва видатного музиканта, композитора, художника»* (4). Досвід та вік цього чоловіка дозволяють нам вважати, що він справді досвідчений у військовій справі *«Хлопці, – сказав Маестро, – моє місце там, бо ви ж, старі лиси, знаєте, що, крім воювати, я більше нічого не вмію робити»* [55, с. 61].

Цікавою в творі постає фігура чоловіка, який одночасно має два позивні, що, безумовно, доповнюють одне одного – *Ідеолог-Одноріг*. У *«Чорному Сонці»* *«Ідеолог – це заступник командира з питань ідеології»* [55, с. 15]. Цікаво, чому ж *Одноріг*, однак як зазначає автор: *«За тверду лінію, з якої його не зрушиш і танком. В однорогів нема або-або. Тільки – отак!»* [55, с. 24]. Водночас, *Одноріг* є міфонімом. За тлумачним словником *Одноріг* – те ж саме, що *Єдиноріг* *«Фантастична тварина у вигляді коня з одним рогом»* (4). Ця тварина символізує чистоту, доброту, силу та шляхетність, часто трапляється в казках. Назва однокомпонентна, має позитивне значення.

За свою ще дитячість та малі літа автор вводить найменування *Вовчик*. Хлопець, що був ще дуже юним і ніяк не міг придумати позивний, на що Маляр зазвичай відповідав *«І навіщо Вовчику-братику, тобі позивний, якщо твоє ще дитяче ім'я само по собі є найкращим для тебе псевдонімом і позивним, не треба більше нічого шукати, Вовчику-братику»* [55, с. 6]. Бачимо однокомпонентну назву, цілком імовірно, від імені Володимир, однак автор його називає лагідно з демінутивним суфіксом *-ик*.

Завдяки спорту, яким займався, та незвичайною зовнішністю бачимо у творі хлопця, що має позивний *Ядро* *«Позивний Ядро він дістав за те, що був метальником ядра»* [55, с. 16]. Зовнішній вигляд *Ядра* був подібний до кулі *«Його круглу, як ядро, пику я намалюю під циркуль»* [55, с. 17], *«І усмішка на його круглому обличчі теж була кругла, як ядро»* [55, с. 17].

Позивний *Солдат* теж привертає увагу. Здавалося б, на війні всі є солдатами, однак не всі заслуговують на такий позивний *«дістав такий позивний, бо недавно відбув строкову в саперних військах»* [55, с. 41].

Винятково ще, *«солдат – боксер, накачаний, він однією лівою розкидає всіх цих Савлохів і Тадеїв, як розкидав на майдані тітушок. Щоправда, Солдат патологічно інтелігентний»* [55, с. 50]. Ми припускаємо, що вжите автором у творі таке узагальнення як *Савлохів і Тадеїв* вказує на те, що *Солдат* був дуже сильним та вправним, адже існував такий спортсмен, заслужений тренер з вільної боротьби на прізвище Савлохов Борис. До того ж, Б. Савлохов був кримінальним авторитетом. В. Шкляр ніби узагальнює в цьому спортсменів та голів різних угруповань.

Військовослужбовці часто отримують прізвиська (позивні) на основі їхньої професії, роду занять або улюбленої справи. До таких позивних належать: *Адвокат, Танцюрист, Маестро, Ідеолог, Санітар, Солдат, Оберіг, Футболіст та інші*. Автор детально описує, як ці воїни йдуть у бій, підкреслюючи зв'язок між позивним та їхньою манерою руху, використовуючи їх лексику: *Танцюрист* вирізняється своєю ходою, що нагадує особливий ритуал або танець: *«ех, якби ви побачили, як красиво йшов у цей танок Танцюрист – часом зигзагом, часом навприсядки, сумішию бойового гонака і танго смерті»* [55, с. 22]. Футболіст просувався вперед, ніби роблячи дриблінг. Турист *«вирушав у цей веселий похід», а Вертоліт «ішов – не летів»* [55, с. 22].

Знаковою фігурою в творі також є двоє друзів, котрі навіть після загибелі будуть разом. Хлопці загинули під час оборони Іловайська. Під час аналізу твору може здатися, що автор ставиться до цих персонажів по особливому. Лише наприкінці ми дізнаємося справжні імена хлопців. *Хома та Аксьон «І стояли перед ним «мужики» ще ті – вісімнадцятирічний Хома з Волині, дев'ятнадцятирічний ультрас Аксьон із Луганська»* [55, с. 11]. Хлопці ніби були братами, мали схожі долі. Хома був сиротою, лише мав так звану «матір», Аксьон став сиротою *«І пішли вперед мужики – вісімнадцятирічний Хома з Волині, який був сиротою, мав тільки названу матір, ще вчора він їй подзвонив і сказав: «Мам, я й після війни не вернуся додому, залишуся на Донбасі, бо тут мені буде роботи не менше, ніж зараз, але ти, мам, не хвилюйся, я люблю*

тебе, мам»; <.....> Аксьон <.....>, котрий теж недавно став сиротою, бо його зреклися рідні батько-мати за те, що пристав до бандерівців ще на Майдані [55, с. 21]. Вбачаємо дефініцію в позивному Хома, який той отримав за подібність зі своїм другом Аксьоном. Первісне значення імені Хома – «близнюк» з давньоєврейської мови [43, с. 400]. Наприкінці твору можемо зрозуміти, що Аксьон (або ж як ще автор називав Аксьончик) утворене від прізвища Аксьоненко *«На пам'ятнику викарбувані не позивні, а справжні імена: там позивні хлопцям уже не потрібні. Олег Аксьоненко, Луганськ, 19 років. Віддали життя за Україну 20 серпня 2014 року в Іловайську»* [55, с. 62]. Прізвище Аксьоненко патронічного походження, з суфіксом -енко -суто український. Вважаємо, що позивний *Оберіг* теж ужито непросто: *«До мене підійшов з диктофоном усюдисущий кореспондент нашої полкової газети Оберіг і – знайшов коли! – почав щось розпитувати»* [55, с. 57]. Цей позивний слугує своєрідним захистом, атрибутом не лише для їхніх носіїв, але й для їхнього близького оточення, їхнє надання цілком виправдане.

У своїй роботі хочемо зазначити кілька реальних імен людей, які у творі приховані за різноманітними позивними (див. Додаток А).

Отже, антропоніми в повісті В. Шкляра «Чорне Сонце» вирізняються широкими виражальними можливостями, що сприяють глибшому розкриттю образів персонажів. Для створення імен героїв письменник використав як реальні власні назви, так і апелятиви, які в тексті набули особливого смислового значення. Влучні авторські характеристики посилили їх змістову насагу та інформативність.

2.6. Функції позивних у романі «Чорне Сонце».

Дослідниця української псевдонімії Н. Павликівська зазначає, що позивні (псевдоніми) воїнів АТО не лише виконують функцію називання (номінативну), але й завжди мають елемент езотеричності, тобто достатній ступінь «таємності». Крім цієї основної ролі, вони можуть нести й додаткові функції: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну та функцію вираження самоіронії. [35, с. 242]. У творі «Чорне Сонце» застосування позивних зумовлене кількома ключовими цілями: вони слугують для глибшого розкриття персонажа через надання йому специфічних рис, що можуть не відповідати його справжньому імені; використовуються для структурування спільноти, чітко визначаючи приналежність та місце в ієрархії; і, нарешті, є потужним інструментом комунікації ідей, цінностей та ідеологій, які стоять за цими найменуваннями. Саме позивні допомагають читачам поринути в тогочасні події, відчувати особливості епохи та передають приналежність до українського роду. Важливо також зазначити, що позивні виконують функції забезпечення розпізнавання та оперативного обміну інформацією в ситуаціях, коли використання справжніх імен може становити небезпеку або бути недоцільним.

На нашу думку, позивний *Сократ* у творі виконує символічну функцію, адже, як зазначалося раніше, *Сократ* є уособленням символу мужності та розуму, філософа-мудреця. Автор дозволяє простежити, як позивний *Сократ* пов'язаний із реальною історичною особою. Носій цього позивного часто мав схильність до філософських роздумів. Це дає підстави стверджувати: людське мислення та уява є невичерпним джерелом для створення псевдонімів у реальному житті та псевдопозивних у художній літературі. У творі знаходимо подібні позивні такі як: *Моцарт*, що несе конотацію відомого музиканта. Моцарт є видатним австрійським композитором і віртуозним музикантом, представником Віденської класичної школи, одним із найвідоміших та найвпливовіших митців у світовій музичній історії. Повне

ім'я митця - Вольфганг Амадей Моцарт. Він є автором понад 600 творів у різних жанрах - від симфоній і концертів до опер та камерної музики.

Позивні можуть розкривати певні риси особистості, характеру, які неможливо побачити в повсякденному житті. Наприклад, позивний *Вовк* може вказувати на агресивність чи відвагу, адже вовки рідко когось бояться, навпаки ж – вони змушують боятися ворога. Аналогічними є позивні *Змій*, *Тихий*, *Злий*, *Дерзкий*, *Палій*.

Наприклад, позивний *Гризло* виражає приналежність до українського роду, цей антропонім є місточком між минулим України, коли жив та захищав рідну землю холодноярський отаман Семен Гризло, і нашим сьогоденням, коли хлопці знову змушені виборювати нашу незалежність. В. Шкляр нам показує, що військовий назвався іменем визначної епохи та взяв собі позивний за прізвищем отамана Семена Гризла. За таким принципом у творі побутує ще багато позивних, наприклад *Шухевич*.

Багато позивних у творі ніби створюють ієрархію, показуючи, хто на війні виконує які функції. Зокрема, хто рядовий солдат, а хто керує чотою. Такими позивними є *Солдат*, *Маршал*. *Солдат*.

Бачимо також позивні, що виконують функцію оберега. Наприклад, позивний *Оберіг* за своїм тлумачним значенням є нічим іншим, як символом, що оберігає хлопців. Етимологія *Оберега* наступна «Прадавній амулет щастя, талісман; знак добра і сили, заступник від нещасть» (4).

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що позивні - це багатофункціональний інструмент, що виконує як основні, так і додаткові завдання. Насамперед, вони називають (номінативна функція) та виділяють людину з-поміж інших (диференційна), водночас маскуючи її справжнє ім'я (езотерична). Крім того, позивний майже завжди є характеристикою, адже його обирають за найбільш помітною рисою особистості. Але його роль не вичерпується ідентифікацією: позивний часто є інформативним джерелом, що може опосередковано вказувати на рід діяльності чи походження, а його експресивна та емоційна функція слугує для яскравого увиразнення фізичних

чи ментальних якостей, відображаючи навіть світогляд та звички носія. Позивний - це значно більше, ніж просто ідентифікатор у рації. Це суть людського «я» в бою, свідчення шляху та особистий символ, за яким впізнають та шанують побратими.

2.7. Реальний топонімікон роману «Чорне Сонце»

Творчість Василя Шкляра є дзеркалом епохи. Вона нерозривно вплетена в історичні та соціальні реалії, крок за кроком фіксуючи всі етапи становлення українського суспільства. Усі його твори написані про події, які відбувалися та відбуваються в Україні. Твір «Чорне Сонце» - хоч і невелика за обсягом, але

надзвичайно інформативна та змістовна книга, що належить до сучасної військової прози. Вона не просто відображає події російського вторгнення та окупації сходу України. Текст репрезентує «нового героя»: свідомого патріота, сповненого витримки й незламної волі. Цей герой не тікає від відповідальності, відкидає принцип «моя хата скраю» і демонструє не лише інтелектуальну, а й дієву участь у долі країни, втілюючи стратегії розвитку та успішну тактику майбутніх боїв. Усі топоніми в творі є достовірними та реальними. Події розгортаються на Сході України, зокрема, основною подією в «Чорному Сонці» є оборона Маріуполя, коли бійці полку «Азов» захищали це місто та території і, звісно, вистояли.

Топоніми – це власні географічні назви України, які в свою чергу поділяються на ороніми, гідроніми, ойконіми, хороніми, дроніми, урбаноніми, хороніми, пелагоніми, тощо.

Таблиця 2.7.1

Топоніми у творі В. Шкляра «Чорне Сонце»

Розряд топонімів:	приклад	згадка у творі	коментар
Ойконім-астіонім:	<i>Кривий Ріг</i>	«Вона часто прилітає до мене на крилах із Кривого Рогу, де викладає фортепіано в музичній школі. Прилітає завжди перед сном і грає мелодію, якої не існує ніде в природі – вона живе тільки в мені» [55, с. 34].	місто, Дніпропетров. обл.; засн. 1775 р., Кривой рогъ (1859), Кривой Рог (1981). Ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним ГТ ріг «те саме, що мис» [СУМ 8, 554], тобто «частина суходолу, яка гострим кутом врізається у водний простір (море, озеро, річку і т. ін.)»

			[СУМ 4, 716], й означенням кривий, яке вказує на форму мису між Інгульцем та Саксаганню, де зароджувалося місто; [59, с. 291]. Назва двокомпонентна.
Ойконім-астіонім:	<i>Маріуполь</i>	<i>«Коли ми звільняли Маріуполь, тоді ще була дурна заведенція відпускати захоплених сепарів під три вітри» [55, с. 17].</i>	Василь Шкляр вводить у твір ойконім Маріуполь, щоб передати історичну правду та географічну конкретику боротьби українців, а також підкреслити зв'язок подій роману з південними теренами України, де відбувалися драматичні події визвольних змагань. Маріуполь у творі стає символом прикордонного міста, через яке проходять лінії протистояння, зради й надії. Згадка цього ойконіма допомагає авторові створити реалістичну топографію визвольної боротьби, показати, що прагнення до волі

			охоплює всю Україну - від Холодного Яру до Приазов'я.
Ойконім-астіонім:	<i>Київ</i>	«Все добре... не хвилюйся... їм нормально, ось і зараз вечеряємо з хлопцями... вареники, голубці... ну, це ж Київ, а не якась глушина... ні, дощів немає... під дощем ми не працюємо... коли приїду?... ну, здамо об'єкт, і приїду, не переживай...» [55, с. 48].	Найбільш поширеною та обґрунтованою гіпотезою походження назви [Києва] є антропонімна. Вона базується на літописних свідченнях про засновника міста, ім'я якого було Кий. Ця особа, згідно з джерелами, могла бути або перевізником на Дніпрі, або звіроловом, що водночас виконував функції князя-старійшини. До цього імені (антропоніма) було приєднано найпродуктивніший суфікс епохи феодалізму, який згодом перетворився на іменник (відбулася субстантивація ад'єктива).
Ойконім-астіонім:	<i>Луганськ</i>	«Хому поховали в його рідному краї на Волині в Маневичах, де жила його названа матінка, а луганчанина Аксьона,	У тексті використовується для того, щоб показати звідки був Аксьон, молодий хлопець, що загинув.

		<i>котрий осиротів при живих батьках, спалили і прах поховали на Байковому цвинтарі в Києві» [55, с. 40].</i>	
Ойконім-астіонім:	<i>Харків</i>	<i>«Бо у нас же як? Якщо ти розмовляєш своєю мовою, наприклад, у Києві, Харкові чи в Кривому Розі, то ти вже націоналіст» [55, с. 14]</i>	місто, Харків, обл. [АТП, 430]; засн. на поч. 50-х рр. XVII ст., за ін. свідченнями — 1620—1629 [ГЕУ 3, 351], м. Харьковъ (1660), Харковъ (1787), Харьково (1670) [СГУ, 587], Charków (1880) [SGKP 1, 543]. Топоніми виникли як посесиви на -ів (< -овъ) від антропоніма Харько, Харко, що є розм. формою чол. імені Харитон. [59, с. 492].
Ойконім-астіонім:	<i>Львів, Коломия</i>	<i>«Сам маріупонець, Ядро виріс у цьому місті таким націоналюгою, яких у Львові чи в Коломиї ще пошукати» [55, с. 16].</i>	Вживається для порівняння, адже Львів та Коломия за своїми ознаками є містом, де найбільше людей говорить українською та цінують українську культуру. В Маріуполі ж – навпаки.
Ойконім-астіонім:	<i>Ловайськ</i>	<i>«Нарешті нам сказали, що ніяких</i>	У творі згадка про місто як оборонну

		<i>танків і генералів не буде. Розвідка повідомила, що Іловайськ майже чистий, але треба його прочесати, бо сепари, вони ж, як таргани, можуть бути в кожній шпарині» [55, с. 20].</i>	фортецю. Вживається для передачі правдивих історичних подій.
Ойконім-астіонім:	<i>Мар'інка</i>	<i>«Одного разу, коли ми брали Мар'інку і мій телефон довго був поза межами, Ангел упала в розпач» [55, с. 35].</i>	Місто було полем жорстоких боїв та звільнено українськими силами 5 серпня 2014 року. У творі вживається для того, щоб читачі краще відчували тло подій.
Ойконім:	<i>Тельман, повна форма Тельманове</i>	<i>«А Ядра закопали. Він потрапив у полондесь під Тельманом, і енциклопедія української символіки на тілі Ядра не залишила йому жодного шансу» [55, с. 17].</i>	Слугує підтвердженням того, що окупанти на Сході були дуже жорстокими.
Ойконім:	<i>Урзуф</i>	<i>«Маєток лежить на березі Азовського моря в селищі Урзуф, яке раніше належало до курортної зони, а тепер опинилося в зоні АТО, як</i>	Це курортне селище міського типу, розташоване на узбережжі Азовського моря в Донецькій області України.

		<i>називають четверту російсько-українську війну брехливі політики та шанувальники чорного гумору» [55, с. 10].</i>	Певний час азовці мали там свою базу.
Ойконім:	<i>Межигір'я</i>	<i>«Жоден добровольчий батальйон не має такої розкішної бази, як наша. Це колишня дача президента-втікача, яку він змостив собі, ще як був губернатором Донецчини, а згодом, коли оселився в Межигір'ї, передав ці володіння своєму старшому синові – Стоматологу» [55, с. 10].</i>	Згадка цього ойконіма ніби критикує й висловлює ставлення автора до наших політиків.
Ойконім-комонім:	<i>с. Грабське</i>	<i>«Ми теж були голодні, бо нас підняли ще затемна, перед досвітком, коли нічого не лізе в горлянку, а після того була дорога, потім нас маринували під Грабським у чеканні</i>	Селище вжито у творі для висвітлення карти боїв азовців.

		<i>танків і генералів»</i> [55, с. 21].	
Ойконіми:	<i>с. Вишневе, Тихий Став, Ганнівка</i>	<i>«Тихий Став, а далі Ганнівка, а там десь Вишневе, з якого щойно прийшов мій земляк»</i> [55, с. 20].	Ойконіми, ужиті в творі, виконують важливу функцію - вони допомагають читачеві глибше зрозуміти історичне та просторове тло зображених подій. Завдяки назвам реальних населених пунктів автор відтворює атмосферу епохи, зокрема події, пов'язані з бойовими діями на сході України у 2014 році.
Ойконім- комонім:	<i>Широкине</i>	<i>«Увечері загинув ще один наш товариш. У Широкиному. Осколок від АГС влучив у голову. Був у касці, бронежилеті, та воно вже як прилетить – то прилетить. Не питає»</i> [55, с. 55].	Завдяки вживанню назв реальних населених пунктів автор достовірно передає атмосферу часу, зокрема події, пов'язані з бойовими діями на сході України у 2014 році.
Ойконіми:	<i>Павлопіль, Лебединське, Піонерське</i>	<i>«З тими, хто не пройшов Майдан, складніше: пам'ятаєте, як під час широкинської операції ви прислали</i>	Згадка реальних населених пунктів допомагає точніше окреслити місце та час подій, відтворюючи атмосферу епохи,

		нам на підмогу морських левів: мовляв, ось вам елітні війська, вперед— на Лебединське, Широкине і Павлопіль, а ті леви заледве дійшли до Піонерського, а потім їхні командири сказали: «Ні, ми туди не підемо» [55, с. 42].	зокрема періоду бойових дій на сході України у 2014 році. Зокрема, читачі можуть уявити, які запеклі бої там були.
Ойконім:	<i>Гранітне</i>	«Недавно я був під Гранітним і дуже шкодував, що не маю чим зафіксувати той кам'янистий степ, якого більше ніде не побачиш» [55, с. 46].	Автор використовує у творі цей ойконім, щоб показати, яка красива та багата наша Україна і на Сході також.
Ойконім:	<i>Липовець</i>	«Я думаю, що це дуже добре, коли міністр економіки та фінансів такий добросердий. <.....> Продав навіть олійню у Липовці, яку мав за межами Черкаської області» [55, с. 61].	
Ойконім:	<i>Маневичі, Волинь</i>	«Ми зібралися на перепоховання Аксьона біля Хоми у	Показує нам, що на війні воюють всі: з

		<i>Маневичах на Волині. Якщо друзі нерозливовода, то й на тому світі нерозливовода» [55, с. 61].</i>	різних територій та куточків країни.
Ойконім:	<i>Січ</i>	<i>«Пригадалося навіть, як ті козаки – Шевчик і хто там іще – так загралися в карти на чатах, що пропустили турків на Січ» [55, с. 12].</i>	Автор вживає у тексті задля того, щоб пригадати стародавніх українських козаків.
Ойконім:	<i>Черкащина</i>	<i>«Андрій Штепа, наш друг-волонтер із Черкащини, недавно розповів, що він придбав собі лебедя Карлушу і тепер шукає йому пару, бо лебідь сам не живе» [55, с. 29].</i>	Показує нам, що Україна єдина, що люди всебічно допомагають одне одному.
Ойконім-хоронім:	<i>Слобожанищина</i>	<i>«Там говорять південно-східним наріччям української мови, – дав мені в дихало Чекаленко моїми ж словами. – Адже ця говірка поширена не лише в Маріуполі, але й на Слобожанищині» [55, с. 39].</i>	Використовується для підкреслення мовно-культурної спільності певного регіону України. Згадка цієї географічної назви допомагає автору показати широту поширення південно-східного наріччя української мови, вказуючи на те, що

			воно є характерним не лише для Маріуполя, а й для інших територій східного регіону. Таким чином, онім «Слобожанщина» виконує функцію уточнення просторових меж явища, а також сприяє створенню реалістичного мовного та культурного тла твору, відображаючи регіональні особливості українського Сходу.
Хоронім:	<i>Донбас</i>	<i>«Пацани, це вже Донбас, ми доїхали до Донбасу» <.....> мовляв, валіть звідси, бандери недобиті, нехер вам пертися на Донбас» [55, с. 42].</i>	Автор показує нам зневажливе ставлення проросійських людей до українських солдатів.
Хоронім:	<i>Русь</i>	<i>«Потім він усім нагадає, що навіть татаро-монгольське іго забирало в людей на Русі лише десятину, але щоб отак відразу дві третини на голому місці – ні» [55, с. 51].</i>	Якщо повністю прочитати твір, стане зрозуміло, що така алюзія до Русі спричинена тим, що хлопці між собою висміювали політиків України.
Хоронім:	<i>Греція</i>	<i>«Андрій відвертає голову, бо з його ока</i>	

		<i>вже змійкою сповзає зрадлива, але щира сльоза: йому невимовно жаль і нас, побратимів, з якими треба прощатися, і цього Одиссея з його невірною жінкою Пенелопою, і жаль її безсоромних женихів, і «циганку» з дитям, і грека Зорбу, і жаль йому, ох, як жаль, усю Грецію, яка, бідна, вскочила в кризу і, не добачивши світла в кінці тунелю, залізла по шию в кредити» [55, с. 53].</i>	
Хоронім:	Україна	<i>«Україна в цьому справді унікальна країна, яких більше немає у світі. Тут націоналістами називають людей тільки за те, що вони розмовляють своєю мовою. А якщо ці самолюбці ще й хочуть, щоб із ними також говорили по- їхньому, тоді бери</i>	Автор вводить цю назву, щоб акцентувати увагу на внутрішніх суперечностях українського суспільства, підкреслити унікальність і водночас трагічність національного стану. Через уживання оніма «Україна» письменник створює узагальнений

		<i>вище – це вже нацисти, расисти чи щонайменше фашисти» [55, с. 14].</i>	образ держави, у якому відображаються ментальні, культурні та політичні проблеми народу.
Макротопонім:	<i>Європа</i>	<i>«А коли залізничні колії доведеться звужувати до європейських стандартів, тут також можна буде добре зекономити – Єрмолай сам позсуває рейки до потрібної відстані, і не буде мороки з бюджетними коштами, відкатами, терміном здачі об'єктів. Класно буде! Вважай, залізниця в Європу уже готова!» [55, с. 50].</i>	Згадка Європи слугує символом цивілізаційного ідеалу, до якого нібито прагне Україна, проте автор підкреслює розрив між цим ідеалом і дійсністю. Такий ужиток хороніма дає змогу сатирично розкрити бюрократизм, корупцію та недолугість державної системи, показавши, що «рух до Європи» часто зводиться до гасел і зовнішніх атрибутів.
Інсулоніми:	<i>Кіпр</i>	<i>«І європейські цінності! – додає великий провидець і медіум Штепа. – Ти, злодюга, забув про головне – про європейські цінності, які ти вивіз на Кіпр» [55, с. 32].</i>	Бачимо висміювання та сатиру у зверненні до політиків.

Урбаноніми:	<i>Майдан</i>	<i>«Ми завжди готові до неї, до смерті, ми перемогли страх ще на Майдані, коли пішли на кулі з дерев'яними щитами, коли поруч падали мертві друзі, а ми йшли і йшли до останнього» [55, с. 42].</i>	Площа у Києві, де в 2014 році відбувалася Революція Гідності. У творі згадується для передачі страшних подій на Майдані у 2014-му.
Урбаноніми:	<i>Театральна площа</i>	<i>«Тепер мій вірний друг Єгер сидів у «козі-мітсубісі» на Театральній площі, І, біля чотириколонного портика духовного храму» [55, с. 36].</i>	Двокомпонентна назва. Площа розташована в Маріуполі, куди Єгер часто їздив у справах політвиховника.
Урбаноніми:	<i>Площа Визволення, Бульвар Богдана Хмельницького</i>	<i>«Я навіть уявляв собі невеличкий парад – без помпи, без танків і артилерії, а таку собі майже домашню дефіляду, коли головним проспектом від площі Визволення до бульвару Богдана Хмельницького проїде наша «Залізняка» (славнозвісний панцерник, який ми</i>	Зазначаючи конкретні топоніми Маріуполя, автор не лише точно локалізує події, а й надає їм історичної глибини та патріотичного змісту.

		зробили з КамАЗа, укріпивши його сталевими пластинами та арматурою), а за нею, нашою славною «Залізякою», пройдуть азовці, котрі пам'ятають вовче око місяця над аеропортом і гарячий, як пекельна смола, асфальт, що втікав із-під ніг тієї спекотної п'ятниці» [55, с. 28].	
Ергоніми:	Криворізький театр драми і музичної комедії ім. Тараса Шевченка, Донецький обласний театр, Донецький академічний російський драматичний театр	«Уже другого дня після мого призначення я поїхав до маріупольського театру, який чомусь називався Донецьким академічним російським драматичним театром. Спершу я подумав, що це якась донецька трупа перебралася до Маріуполя на час війни, аж ні – виявляється, цей мистецький заклад давно називався	Автор вводить ці назви, щоб підкреслити складну культурно-ідентичну ситуацію на сході України після звільнення Маріуполя у 2014 році. Через уживання реальних назв театрів письменник показує, як український простір поступово звільняється не лише фізично, а й духовно – від радянських і російських нашарувань. Головний герой, відвідуючи

		<i>Донецьким обласним театром, хоч стояв він у славному місті Маріуполі» [55, с. 27].</i>	театр із назвою, що містить слово «російський», гостро відчуває дисонанс між географічною реальністю та культурною самоназвою, що символізує втрату української ідентичності у власній державі. Згадка про Криворізький театр імені Тараса Шевченка у цьому контексті виступає своєрідним контрастом, який уособлює українське культурне відродження та зв'язок із національними традиціями.
Ергоніми:	<i>Київський печерський суд</i>	<i>«Ви скажете, що це неправильно, треба було подати до суду на того сепара за образу честі і гідності – еге? – подати позов, наприклад, до Київського печерського суду, потім найняти йому</i>	Згадка про конкретну установу - Київський Печерський суд, надає висловлюванню реалістичності та впізнаваності, водночас викликаючи іронічну реакцію, адже в умовах бойових дій такі формальні процедури виглядають

		адвоката, привезти на суд сто дев'ять свідків, забравши їх із війни, але нам, товариші генерали, не було коли цим займатися» [55, с. 42].	безглуздими й відірваними від реальності.
Дрімонами:	Холодний Яр	«Бізон (хто ще не бачив бізонів у Холодному Яру, то подивіться)» [55, с. 22].	Автор вводить у твір дрімонам Холодний Яр, щоб підкреслити символічний вимір боротьби за волю України. Для Василя Шкляра це не просто географічна назва, а міфологізований простір героїзму, нескореності та національної пам'яті. Холодний Яр у романі стає втіленням духу спротиву, місцем, де зароджується ідея свободи, яка передається з покоління в покоління. Через цей онім автор показує безперервність визвольної боротьби українців, адже ідеї холодноярців продовжили жити у наступних поколіннях

			борців - від повстанців 1920-х до руху опору середини XX століття.
Пелагоніми:	<i>Азовське море</i>	<i>«Я чую, що море витягло з мене втому й тривогу» [55, с. 15].</i>	Маляр часто згадує про Азовське море. Для бійців море є місцем відпочинку, яке витягує тривогу, допомагає прийти в себе після важких боїв.
Гідроніми:	<i>р. Тиса</i>	<i>«Ми прощалися з Хомою та Аксьоном так, як завжди. Кожен підходив до труни, клав долоню на складені руки убитого і думав, що в цій домовині міг би бути і він. Гриміли прощальні сальви, і по Тисині пливло кача» [55, с. 40].</i>	Річка Тиса вживається не випадково, адже автор створив алюзію до пісні «Гей, плине кача». Зараз ця пісня супроводжує Героїв в останню путь. Вона є дуже символічною. Бачимо, що автор вводить згадку про Тису саме тоді, коли побратими прощаються з Хомою та Аксьоном. Тиса - річка, л. Дунаю; утворюється від злиття р.Чорної Тиси і Білої Тиси в Закарпат. обл.; уперше згадується як Pathisus (Потисся) Плінієм Старшим у I ст. н. е.; <.....> [59, с. 472].

Гідроніми:	<i>р. Гнилий Тікич</i>	<i>Почалася вона з того, що одного разу Андрій топився. Пірнув з аквалангом на Гнилому Тікичі біля скелі й незчувся, як у балоні закінчився кисень [55, с. 29].</i>	Цей гідронім у творі згадуються, коли Маляр розповідає чому ж Андрій Штепа не може служити у війську, адже він страждає на клаустрофобію.
------------	------------------------	---	---

У творі безліч разів згадується ойконім *Маріуполь*, оскільки база полку «Азов» розташовувалася неподалік цього міста. За етомологічним словником топонімів України Лучика, можемо зазначити, що *Маріуполь* – «місто, Донецької, обл., засн. на поч. XVI ст.; Жданов (1948—1989); Мариамполь, Марианполь, Мариопул, Марнополь (Марндпіль), Марнополье (Марнопілья), Маруполь, Шеер, Жданов, Марі-юпіль, Мариуполь (1779), до 1779 р. — крепость Кальмиус (XVI—XVIII ст.) [Отин 2000, 89—91]. Суч. ойконім виник у зв'язку з переселенням на околиці запороз. займища Дамаха, Адамаха (див. Домаха) у що на узбережжі Азовськ. моря, з Криму греків, які зазнавали там усіляких утисків з боку турків-османів. Його було перенесено кримськими греками з назви частини Бахчисараю у формі Марианполь, варіант Мариамполь (під впливом сакр. жін. імені Маріам) у яка у слов., середовищі закріпилася як Маріуполь, рос. Мариуполь (у плані земель 1779 р. і в указі Катерини III 1780 р. — Мариу-поль)» [59, с. 321]. Назва є однокомпонентною. Василь Шкляр багато уваги приділяє топоніму *Маріуполь*. Маляр з хлопцями часто приїздили і до Маріупольського театру, різноманітних площ, показуючи, що Маріуполь та Схід завжди буде Україною і конче необхідно сіяти там українське.

Ойконім – астіонім *Маріуполь* трапляється в творі щонайменше двадцять разів, підкреслюючи важливість цього міста «Сказати, що ми з Єгерем даремно палили бензин до Маріуполя, не можна, бо, окрім театру, я мав там ще купу справ по різних установах. Заходив у мерію, виступав в університеті,

зустрічався з працівниками освіти й культури. Останнім часом мене більше цікавили місцеві поети, музиканти, учасники художньої самодіяльності, бо надходила перша річниця звільнення Маріуполя і я хотів, щоб ця дата – 13 червня – була відзначена з честю. Я вважав, що на концертну програму не варто запрошувати київських зірок, маріупольці мають усе зробити власними силами, бо це насамперед їхнє свято і вони повинні взяти його якомога ближче до серця» [55, с. 28].

Астіонім Іловайськ. В одному зі своїх інтерв'ю Василь Шкляр каже: «Я поставив собі за мету знайти таку форму, щоб згадати у повісті абсолютно кожного азовця, який був в Іловайську. Тому там дуже багато позивних - від Моджахеда і Леніна до Сліпа й Ролло. Серед них є імена скандинавських героїв, а є дуже прості - Заян, Бобер, Шахта... Я пояснював, що наймолодший серед них вісімнадцятирічний Хома (Андрій Снітко) загинув в Іловайську, він Герой України, офіційно нагороджений. Його товариш і ровесник ультрас Аксьон теж там загинув, Аксьон - тому що його справжнє прізвище Аксьонов. А родом він з Луганська, і від нього відмовилися батьки через те, що він приєднався до бандерівців на майдані» [55, с. 2]. Іловайськ - це місто і місце великого баталії. Де наші бійці довго і мужньо трималися, але зазнали поразки. Той, хто пройшов це, той набув досвіду. Твір «Чорне Сонце» про оборону Маріуполя, про трагедію в Іловайську та багато інших місць, які стали символами незламності. Іловайськ за словником топонімів «місто, Харцизька м / р Донец, обл. [АТП, 100]; засн. у 60-х рр. XIX ст. [ГЕУ 2, 77]; Иловайская (до 1938) [Никонов, 154], Иловайск (1981) [СЭС, 489]. Імовірнішим є утворення назви за допомогою суф. -ськ у релят. функції від рос. иловай «лугова мілка болотиста затока» з основою ГТ ил «мул» [Мурзаев, 233], що відбиває фізико-геогр. особливості місцевості: місто лежить на вододілі, розчленованому балками [ГЕУ 2, 77]; пор. укр. діал. ил «глина, мул», иловійна «суглинок», іловатка «глина, глинозем», иловатий «мулистий» [ЕСУМ 2, 294], гідроніми Іловець, Іловія [СГУ, 221] [59, с. 235]. Назва є однокомпонетною.

За етомологічним словником топонімів України В. Лучика: *Донбас – «це територіально-виробничий комплекс з переважаною спеціалізацією добувних галузей промисловості та значними природними і виробничими ресурсами в межах суч. Донец. і Луган. обл.; Донецький басейн [ГБУ 1, 355]. Хоронім виник складноскор, способом від повної назви регіону Донецький басейн, що постала внаслідок лексикалізації та онімізації з опорним апелятивом басейн й означенням» [59, с. 4]. Василь Шкляр вводить в текст усі ці топоніми щоб зазначити, що це були реальні історичні події, в яких брали участь, захищаючи Україну, реальні люди, і відбувалися події в реальних українських містах та місцях.*

Урбанонім *Майдан* за первісним своїм значенням - велике незабудоване місце в селі або місті; площа, тюркського походження (4). У нашому випадку це площа в місті Київ, тривалий масовий протест громадян проти влади, що проходить під політичними чи економічними гаслами, зазвичай на одній із центральних площ міста (термін походить від назви майдану Незалежності в Києві, де вперше наприкінці 2004 року відбулася подібна акція), це місце супротиву, місце, де зароджувалася і оживала незалежність, де українці показали всьому світові, що ми – нація: *«Ні, скажете ви, кожна людина боїться, страх – то природне чуття, і тут я з вами погоджуся, товариші генерали, я вже казав, як в Іловайську у мене від страху настовбурчилося волосся, мов дріт, і їжачилося так ще довго, але на **Майдані** було ще страшніше, бо там я вперше побачив, як поруч падають мертві хлопці, як конвульсивно з них витікає життя, і навіть тоді, коли горів, як газета, беркутівець, було дуже страшно, але штука в тому, що ми цей страх подолали. Ми в собі його задушили» [55, с. 42]. Майдан, це місце зародження української гідності, має символічне значення, сьогодні це місце вшанування наших Героїв.*

В. Шкляр вводить до тексту етноніми: *московити, бандерівці*. Мається на увазі, що *Маєстро* захищає свою державу. А таких країн як *Татарстан, Бурятія, Мордва* вже не існує, вони давно втратили свою ідентичність. На

підтвердження цього маємо цитату з твору *«На перепоховання приїхав з війни і Маестро. Він тепер воює на території колишньої Російської Федерації. Піднялися на боротьбу за незалежність Татарстан, Бурятія, Мордва, чудь, весь, меря... І хоча в Росії уже новий демократичний президент Пупкін, він з останніх сил намагається придушити визвольні рухи, оскільки цього вимагають 85 % москвитів»* [55, с. 61]. А там, де чути хоч якийсь натяк на супротив владі пупкіна, то таких називають теж бандерівцями: *«До речі, вони тепер і волзьких татар, і мордву, і чудь, і весь, і мерю називають бандерівцями»* [55, с. 61]. Бачимо, що автор висміює президента росії, називаючи його пупкіним. Пупкін вживається у пейоративному значенні, такий як негативний. Шкляр вводить до тексту згадку про країни, яких вже не існує, адже зараз вони входять до складу росії.

У своєму інтерв'ю Шкляр пояснив: *«Холодний Яр був символом боротьби, адже саме тогочасні події в Холодному Яру, де був особливий спротив, де було гасло Воля України або смерть на прапорі написано. І от такі, як Чорний ворон і його хлопці сказали, що ми не здобули волі, але на нашій крові проросте мета, проросте ідея, яку підступ підхоплять наступні покоління. Власне, так і сталося. Підхопили цю ідею. І так, навіть бандерівський рух в 40-х, 50-х роках, він тривав під великим впливом Холодного Яру. Були ті самі гасла, була та сама тактика боротьби, навіть ті самі псевдо перебирали хлопці, партизани. І, тобто, жодна крапля крові не була пролита даремно»* (3). На нашу думку, у творі автор вводить цей онім для того, щоб підкреслити та відтворити певний хронотоп, показати, що раніше Холодний Яр був символом незламності, боротьби і сьогодні нашу землю захищають такі ж Бізони з Холодного Яру, як і колись.

Пелагонім *Азовське море*, у тексті автор також вводить давню назву *Озівське море*. За складеністю назва є двокомпонентною *«Море, на пд. сх. України і пд. зх. Росії, з'єднане з Чорн. морем Керченськ. прот.; Азовское море (1981), д.рус. Сурожское море [СЭС, 27]. Суч. пелагонім є відн. пізн. сх.слов. утворенням, виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосп. з опорним*

ГТ море «частина океану — великий водний простір з гірко-солоною водою, який більш-менш оточений суходолом» [СУМ 4, 802] й означенням у формі відн. прикм. на -ське, похідного від ойконіма Азов (пор. смт Азбвське в Криму і м. Азов на сх. узбережжі моря в Росії) або як калька кр.тат. Азав денгизи, де Азав виконує роль означення в ізафетній конструкції з двох іменників. Отже, за походженням твірна основа Азов є псевдосуфіксальною слов'янізованою формою кр.тат. Азаву Азау (варіант тур. Азак\ утвореного шляхом онімізації кипч. азау (тур. азак) «гирло річки, її кінець, пониззя» [Отин 2, 254—255]; пор. похідні від назви Азовське море складні та складені топоніми]» [59, с.16]. У ході дослідження й тлумачення назви Азовського моря ми знайшли цікаву інформацію про походження та називання моря. Азов (раніше також Озів; кримськотатарське Azaq — «гирло») — місто, розташоване в Ростовській області Росії, адміністративний центр Азовського району. Одним із найвідоміших українських літературних творів, де згадується це місто, є народна дума «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі», події якої відносять до XVI–XVII століть (4). Малайя в своїй оповіді часто згадує про море, адже воно завжди додавало сил хлопцям, море давало якусь незвичайну силу та спокій «Повернувшись на базу (після того як нас замінили на блокпосту), ми пішли скупатися в Озівському морі. Хоча наша обитель стояла на його березі, таке задоволення нам випадало нечасто. Та після гарячої роботи я завжди поривався до моря, щоб зняти стрес. Тупо лягав на мілководді й чекав, поки все в мені вляжеться. Єгер із Сіроманцем плавали, пірнали, пирхали водою, як слони, а я лежав на мілині і вслухався, як вода гамує в мені легенький дроз» [55, с. 14].

Головні герої, азовці, притягують до себе інші образи, події, географічні назви. Топонімічний простір історичного роману «Чорне Сонце» В. Шкляра, використання топопонімів: Азовське море, Донбас, Волинь, Луганськ, Київ, Кривий Ріг, Урзуф, Межигір'я, Маріуполь, Іловайськ, Січ, Харків, Львів, Коломия, Тельманове з часовими конотемами у семантиці служать правдивому

відтворенню дійсності. Час у творі історичному вагомий і зримий. Вісь часу – «становий хребет» поетонімосфери.

Отже, можемо зробити висновок, що саме топоніми у творі «Чорне Сонце» є маркерами історичної території. У творчості Василя Шкляра топоніми є чимось набагато більшим, ніж географічні мітки. Вони слугують потужним стилістично-виражальним засобом, що забезпечує глибину й атмосферність тексту, чітко визначаючи місця та події. Ці назви не лише допомагають створити реалістичний художній простір і передати певну емоційну атмосферу, але й критично впливають на сприйняття читачем твору, міцно вплітаючи його сюжет у конкретну історію та географію України.

Висновки до розділу 2

У другому розділі з'ясовано, що творчість Василя Шкляра є яскравим зразком сучасної української літератури, у якій поєднано документальну достовірність, художню емоційність і глибокий національно-патріотичний зміст. Його роман «Чорне Сонце» відображає реальні події новітньої історії України, зокрема боротьбу за Маріуполь під час російсько-української війни, і водночас формує власний онімний простір, наповнений символічними, історичними та ідеологічними значеннями.

Дослідження показало, що онімний простір твору - це складна система власних назв, через яку автор створює художню модель сучасної війни, людської мужності та духовної стійкості. Найчисельнішу групу в ньому

становлять антропоніми, серед яких переважають позивні - вони виконують не лише номінативну, а й характеристичну, експресивну, символічну та езотеричну функції. Позивні розкривають індивідуальність кожного бійця, його психологічний тип, світогляд, моральні цінності, а також відображають бойове братерство та мову фронтової спільноти. Через них письменник досягає ефекту документальності, автентичності та глибокої емоційності.

Окрім антропонімів, значну роль у побудові тексту відіграють топоніми - реальні географічні назви (Маріуполь, Азов, Донецьк, Широкине та ін.), які забезпечують історичну правдоподібність і просторову конкретику подій. Топонімикон роману підкреслює національний вимір боротьби, відображаючи географію війни та незламність українського народу. Інші типи онімів (хрононіми, теоніми, ергоніми, хрематоніми тощо) допомагають розкрити культурно-історичне тло, символіку подій та духовні орієнтири героїв.

У романі Шкляра простежується індивідуально-авторський підхід до формування онімного простору. Письменник надає власним назвам багаторівневої семантики - вони одночасно позначають, характеризують, символізують і оцінюють. Через них він створює багатовимірний світ, у якому переплітаються історія, реальність і міф, а національна ідентичність постає як невід'ємна частина духовного коду сучасного воїна.

Отже, онімний простір роману «Чорне Сонце» є не лише засобом художнього зображення, а й потужним інструментом ідейно-естетичного впливу. Він допомагає авторові передати атмосферу фронту, окреслити моральний вибір героїв, відтворити історичну пам'ять і підкреслити зв'язок поколінь борців за свободу України. Твір утверджує ідею, що ім'я - це не просто знак, а символ честі, гідності й національної самосвідомості.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження поетонімосфери роману Василя Шкляра «Чорне Сонце» дало змогу простежити, як система власних назв у художньому тексті стає важливим інструментом творення змісту, структури та ідейно-емоційного наповнення твору. У роботі з'ясовано теоретичні засади функціонування онімів у літературі, проаналізовано їх класифікацію, семантику та поетичні функції, а також окреслено специфіку індивідуально-авторського використання онімів у творчості сучасного українського письменника.

У першому розділі визначено, що українська літературна ономастика - це порівняно молода, але динамічно розвинена галузь мовознавства, у межах якої сформовано термінологічну базу й окреслено основні напрями досліджень. Зокрема, у працях Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белея, М. Торчинського, Н. Колесник, М. Мельник та інших учених наголошується на багатофункційності власних назв, їхній здатності не лише називати об'єкти, а й передавати глибинні смисли, національні та емоційно-символічні конотації.

Онімний простір художнього тексту визначено як цілісну систему, що поєднує антропоніми, топоніми, ойконіми, ороніми, гідроніми, теоніми, ергоніми, хрематоніми, хрононіми, ідеоніми тощо. Усі вони формують соціально-історичне, культурне та психологічне тло твору. Особлива увага приділена позивним і псевдонімам, які виконують ідентифікаційну, символічну й оцінну функції, відображаючи світогляд і характер персонажів.

У другому розділі на матеріалі роману «Чорне Сонце» доведено, що Василь Шкляр створює власну поетонімосферу - особливий художній простір, у якому кожна власна назва має смислове, емоційне й символічне навантаження. Роман «Чорне Сонце» має розгалужену та кількісно насичену ономастичну систему, що охоплює близько 265 власних назв. Найбільшу частку становлять антропоніми - 176 найменувань, серед яких домінують позивні (приблизно 134 одиниці). У полку «Азов» використання позивних є традиційною практикою, продиктованою вимогами конспірації - вони допомагають приховати справжні імена й прізвища військових. Проте їхнє значення не обмежується лише функцією маскування: позивні, що становлять понад половину (54%) від загальної кількості антропонімів, водночас слугують індивідуальними маркерами особистості. Вони розкривають зовнішність, характер, інтелектуальні риси, звички, соціальний статус і навіть походження воїнів, допомагаючи читачеві глибше усвідомити, які люди стоять на захисті України. Окрім антропонімів, у тексті наявна значна кількість інших онімів — топоніми (46 назв), а також хрононіми, міфоніми, теоніми, ергоніми, порейоніми, зооніми, агіоніми, хрематоніми, ідеоніми, прагматоніми,

музиконіми. Загалом їх зафіксовано приблизно 35 одиниць, що становить 12% від усього онімного простору роману. Така кількісна характеристика свідчить про структурну багатошаровість та функціональну різноплановість ономастичного твору, який відображає як реалії війни, так і глибину духовного та культурного світу його героїв.

Отже, поетонімосфера роману Василя Шкляра «Чорне Сонце» - це багаторівнева, семантично насичена система власних назв, що виконує текстологічну й змістотворчу функцію. Через неї автор моделює світ сучасної війни, відображає колективну та індивідуальну пам'ять, формує образ українського воїна - носія честі, мужності та національної гідності.

Проведене дослідження засвідчує, що онімний простір у творчості Василя Шкляра - це не лише мовний феномен, а й потужний художньо-ідеологічний інструмент, за допомогою якого письменник утверджує ідеї патріотизму, свободи й духовної стійкості. Поетонімосфера роману «Чорне Сонце» є невід'ємною складовою індивідуального стилю автора та важливим внеском у розвиток сучасної української літературної ономастики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белей Л. До проблеми терміно-понятійної нормалізації літературно-художньої антропоніміки // Проблеми слов'янської ономастики: *Зб. наук. праць*. Ужгород. 1999. 125 с.
2. Белей Л. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців. *Мовознавство*. 1993. № 3. С. 35-40.
3. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропоніміка: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
4. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
5. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст. Ужгород, 1995. 120 с.

6. Білецький А. Лексикологія і теорія мовознавства. *Ономастика: навч. посібник*. Наукова думка. 1972. 384 с.
7. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Васильєва О.О. Структурні типи музиконімів у творчості американської співачки Лани дель Рей. *STUDIA LINGUISTICA*, 2023. Вип. 23, С. 9-16. URL:http://studialinguistica.knu.ua/wpcontent/uploads/2024/02/SL_23_2023_full.pdf.
9. Вегеш Анастасія Іванівна. Українська літературно-художня ономастика : зб. ст. / А. І. Вегеш; рец.: С. М. Пахомова, Н. С. Колесник; відп. ред. Н. Ф. Венжинович. Ужгород. ТОВ «РІК-У», 2023. 510 с.
10. Вінтонів Т. Поетонімосфера історичної оповіді: типологічний аспект. *Мова і Культура*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 11. Т. VIII (120). С. 61–64.
11. Вінтонів Т.М. Реальна онімія як засіб образності в історичній оповіді: дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / Т. М. Вінтонів. Донецьк. 2008. 210 с.
12. Галів У. Ідеографічний словник поетів-шістдесятників: семантика, когніція, мотивація. *Ідеографічний словник*. Київ. 2013. 202 с.
13. Герасименко Н. Новий герой сучасної воєнної прози (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі). *Слово і час*. 2020. № 2 (710). С. 55–67.
14. Голуб Л. Теоретичні засади дослідження поетичного ономастикону. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6 (3). С. 42-49.
15. Гриценко Т. Ономастикон художнього тексту як окрема мікросистема (на матеріалі історичних романів про Хмельниччину). *Науковий вісник*. Ізмаїл. 2002. №12. С.105–110.
16. Долбіна К.Д. Когнітивні аспекти функціонування зоонімних пропріальних одиниць : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / К.Д. Долбіна. Одеса, 2014. 181 с.

17. Желєзняк І.М. Київський топонімікон. Відп. ред. В. П. Шульгач. Київ: *Київ*, 2014. (Бібліотека української ономастики). 224 с.
18. Желєзняк І.М. Слов'янська антропоніміка (вибрані статті). 2011. 288 с.
19. Карпенко Максим Юрійович. Онімний простір Інтернету. Монографія. Одеса: КП ОГТ, 2017. 195 с.
20. Карпенко О.Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. доктора філол. наук: 10.02.15 / О.Ю. Карпенко. Одеса, 2006. 416 с.
21. Карпенко Ю. Прагматична спрямованість власних назв у художньому тексті. *Методичні вказівки до спецкурсу*. Одеса, 1998. 24 с.
22. Карпенко Ю., Мельник М. Літературна ономастика Ліни Костенко: *Монографія*. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
23. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв / Ю.О. Карпенко // *Мовознавство*. 1975. №4. С. 46-50.
24. Карпенко О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*: зб. наук. пр. Одеса: Астропринт, 4. 2000. С.68–74.
25. Карпенко Ю. Мова топонімів – мова землі: онімізація тексту як художній засіб у романі Ліни Костенко «Берестечко». *Історико-літературний журнал*. Одеса. 2000. № 5. С. 75–80.
26. Ковтюх С. Л. (2019). Система чинників для визначення словозмінних парадигм іменників у сучасній українській літературній мові. Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. *Науковий збірник Катерині Григорівні Городенській*. Київ, с. 85–99.
27. Ковтюх С. Л. і Кашталян, О. М. (2012). Словозмінна парадигматика українських прізвищ. С. Л. Ковтюх (ред.). Кіровоград, 258 С.
28. Колоїз Ж. Ідіостильові концептеми в повісті «Чорне Сонце» Василя Шкляра. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Видавничий дім «Гельветика». 2024. Том 35 (74). № 2. Частина 1. С. 33-38.

- 29.Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики*. Ч.ІІ / за ред. Ірини Кононенко, Ірини Митник, Світлани Романюк. Варшава – Івано-Франківськ, 2015. С. 224–237.
- 30.Кривопишина А. Часопросторові (хронотопні) характеристики сюжетів романів Василя Шкляра «Ключ» та «Елементал». *Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького*. Філологічні науки. Черкаси, 2007. Вип. 118. С. 74-76.
- 31.Крутивус З. Знак з того світу: «Чорний ворон» («Залишенець») Василя Шкляра – коректна відповідь недругам України. *Березіль*. 2011. № 3/4. С.180-185.
- 32.Лисенко Н. Специфіка художнього слова і його функціональні вияви в українській літературі. Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції / Упор. М. Федурко, В. Котович, Г. Філь. Дрогобич: Посвіт, 2011. С. 333-338.
- 33.Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. К: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
- 34.Мельник Г. Міркування про теоретичні засади літературної ономастики URL: content/uploads/2013/02/Melnik11.pdf
- 35.Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
- 36.Дудик П. Комплексне дослідження українських псевдонімів (Павликівська Н.М. Питання української псевдонімії ХХ століття. *Монографія*. Вінниця: «Глобус-прес», 2009. 388 с.). Українська мова. 2010. № 3. С. 121- 124. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000335953>

37. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*: зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 2. С. 135–144.
38. Редько Ю. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1966. С. 214.
39. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації / О.О. Селіванова. Черкаси. Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
40. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. Полтава: Довкілля, 2008. 712 с.
41. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації. *Навчальний посібник* / О.А. Семенюк, В.Ю. Парашук. Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.
42. Скляренко О. Типологічна ономастика: *Книга перша*: Лексико семантичні особливості онімного простору / О. Скляренко, О. Скляренко. Одеса: Астропринт, 2012. 416 с.
43. Скрипник Л. Власні імена людей: *слов.-довід.* / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська; ред. В. М. Русанівський; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. 3-тє вид., випр. Київ: Наук. думка, 2005. 334 с.
44. Соприкіна В., Маленко О. Псевдонімікон української культурно-мистецької сфери початку ХХІ століття: лінгвістична інтерпретація: [монографія]. Харків : ХНПУ; ХІФТ, 2021. 264 с.
45. Стадніченко О. (2010). Роман Василя Шкляра «Чорний Ворон»: історична та художня правда. *Вісник Запорізького національного університету*. № 2. С. 307–312.
46. Сухомлин І. Д. Українські прізвища людей як власні родові назви. *Говори і ономастика Наддніпрянини*. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.
47. Торчинський М. Денотатно-номінативна структура антропонімікону української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Вип. 15. С. 146–150.

- 48.Торчинський М.М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / М.М. Торчинський. 2010. 502 с.
- 49.Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
- 50.Фаріон І. Д. Як еволюціювали українські прізвища. На матеріалі українського красного письменства XI–XVIII ст. *Дзвін*. 2001а. № 11. С. 141–145.
- 51.Франко І. Причинки до української ономастики. [Окр. відб.] Львів, 1906. 34 с.
- 52.Худаш М. З історії української антропонімії. Наукова думка, 1977 р. 236 с.
- 53.Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник; наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.
- 54.Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
- 55.Шкляр В. «Чорне Сонце».
https://shron1.chtyvo.org.ua/Shkliar_Vasyl/Chorne_sontse.pdf
- 56.Шкляр В. Чорне сонце: збірка; худож. Маріанна Пашук. 2-ге вид. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 304 с.
- 57.Шульгач В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії / В.П. Шульгач. Київ: Видавництво «Довіра», 2008. 413 с.
- 58.Шульська Н. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних в мові ЗМІ. *Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Тернопіль, 2017. № 1. С. 342–374.
- 59.Янко М. Топонімічний словник України : словник-довідник / М. Т. Янко; Міжнар. фонд «Відродження». Київ: Знання, 1998. 428 с., [2] с.
- 60.Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань — позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://goroh.pp.ua/%D0%A2%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/>
2. <https://litgazeta.com.ua/interviews/chornyj-voron-vykonav-funktsiiu-vijskkomatu-pysmennyk-vasyl-shkliar-pro-vplyv-literatury-pid-chas-vijny-ta-novyj-roman/>
3. https://m.youtube.com/watch?v=wysYWKRGAYc&fbclid=IwRIRTSAN5Jr5leHRuA2FlbQExAHNydGMGYXBwX2lkCjY2Mjg1NjgzNzkAAR4oQ-ixF34nbzoE4I4Rt3mhJu0HniYlFa8_nZLjfqcwLGKvKaHHPZ801hQWg_aem_a3y6x3aTzJUFh2mv-eBtIg
4. <https://sum.in.ua/>
5. <https://tyzhden.ua/azov-chy-oziv/>
6. <https://www.golos.com.ua/article/260351>
7. <https://www.volynnews.com/news/culture/chorne-sontse-shkliar-u-lutsku-rozpoviv-pro-volynian-iaki-staly-heroiamy/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Позивни й	Справжнє ім'я	Покликання
Білецьки й	Андрій Білецький	https://lb.ua/file/person/1856_biletskiy_andriy_ievgeniyovich_.html
Чавур	Михайло Чеботарьов	https://azov.org.ua/news/sim-rokiv-bez-chavura/
Редіс	Денис Прокопенко	https://www.facebook.com/p/Denys-Prokopenko-100092398602398/
Аксьон	Олег Аксьоненко	https://timenote.info/lv/person/view?id=3786130&l=ua

Хома	Андрій Снітко	https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/25/1996-narodyvsya-andriy-snitko-zagyblyy-geroy-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny
Дюшес	Владислав Дюсов	https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/25/1996-narodyvsya-andriy-snitko-zagyblyy-geroy-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny
Єгер	Ігор Линдюк	https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3662820-u-kievi-poprosalisa-z-voinom-azova-igorem-lindukom.html
Маляр	Олександр Канібор	https://www.dnipro.lib.dp.ua/oleksandr_kanibor
Белаз	Ігор Белошицький	https://azov.org.ua/news/pamiati-azovtsia-bielaza/
Амброс	Сергій Амброс	https://azov.org.ua/news/6-rokiv-bez-ambrosa/
Фриц	Олексій Киркалов	https://zmina.info/news/rosiyan-dodaly-polonenomu-azovczyu-oleksiyu-kyrkalovu-do-dovichnogo-vyroku-shhe-18-rokiv-u-koloniyi/
Демітос	Дмитро Павленко- Крижешевськ ий (Дімітос)	https://azov.org.ua/news/azov_mits_forum/
Дерзкий	Олександр Русак	https://azov.org.ua/news/chotyry-roky-bez-druha-dierzkoho/
Роло	Петро Горбатенко	https://www.golos.com.ua/article/365679
Акела	Микола Троїцький	https://azov.org.ua/news/pamyati-akely/
Бізон	Анатолій Шульга	https://azov.org.ua/news/pamiati-bizona/

Береза	Микола Березовський	https://azov.org.ua/news/pozuvnui-bereza/
Метро	Станіслав Партала	https://novynarnia.com/2022/04/01/yak-voyuvav-i-yak-zagynuv-rozvidnyk-stanislav-partala-metro-z-azovu-geroj-ukrayiny/
Світляк	Андрій Дрьомін	https://azov.org.ua/news/sim-rokiv-bez-svitlyaka/
Моджахе д	Іван Романов	https://azov.org.ua/news/pozuvnui-madzhahed/
Лемко	Арсен Дмитрик	https://suspilne.media/903877-tam-uze-cvintar-iz-masa-avoni-lizut-lemko-z-azovu-pro-toreckij-napramok-polon-i-10-rokiv-na-vijni/